

ЌЎРАХОН ОБИДПУР

СУРУД ва МУСИҚЌЌ

*Мушовараи Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон
ба чоп тавсия кардааст*

Китоби дарсї **4**
барои синфи

ДУШАНБЕ
«Собириён»
2007

ББК 85.31Я72+74.266.7
О-14

Муҳаррири адабӣ: дотсент А. Аминов;
М. Нурматов

Муқарризон: профессор К. Ҳалимов;
дотсент Д. Қучқоров;
омӯзгор Қ. Подшоев

*Ин китоб дар доираи Лоуҳаи таҷдиди
соҳаи маориф наиш гардидааст.*

Истифодаи иҷоравии китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали соли хониш	Охири соли хониш
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					

О-14 Ҷӯрахон Обидпур: Суруд ва мусиқӣ,
синфи 4 - Душанбе: «Собириён».–2007, 88 сах.

ISBN 978-99947-719-4-3

М $\frac{4306020600-114}{418(05)-2000}$ Инф.Письмо-99

© Ҷӯрахон Обидпур
© Собириён

Рамзҳои давлатии Тоҷикистон

Нишон

Парчам

Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Шеъри Гулназар Келдӣ

Мусиқии Сулаймон Юдаков

Диёри арҷманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод,
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем, кашидаем,
Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо,
Ту аз умеди рафтагони мо нишонай,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонай
Ҳазон намерасад ба навбахори ту
Ки мазраи вафо бувад канори ту, канори ту.
Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модари ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо,
Зи ту саодати абад насиби мост,
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост, ҳабиби мост.
Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Аз муаллиф

Шукри истиқлол, ки бо қадами муборакаш ба ҷумҳурии мо дар ҳама соҳаҳои зиндагӣ имкониятҳои васеъ ва баҳри сайқали истеъдоду лаёқат заминаҳои мусоид фароҳам овард. Бо назардошти ин падидаи муҳим мо тасмим гирифтём, ки омӯзиши фанни мусиқиро дар сатҳи дигар ва шакли нав барои хонандагон ба роҳ монем, зеро мусиқӣ ба инсон дар ҳама лаҳзаҳои зиндагӣ мӯънису ҳамдам буда, ба ӯ қуввату дармон мебахшад.

Мусиқӣ дар ҳаёти инсон нақши муҳим дорад. Ҳеҷ як чашн ва иду айём бе мусиқӣ гузаронида намешавад. Суруди шодию нишот ба кас рӯҳи тозаву илҳоми нав мебахшад ва дар ҳолатҳои душвор мусиқӣ инсонро ба зиндагӣ дилгарм месозад ва ба роҳи рост ҳидоят мекунад. Омӯзиши зебоиву нафосат ва тарбияи зебоишинсии хонандагон, инкишофи зебопарастӣ ва ташаккули маърифатнокиву фарҳангшинсии онҳо низ аз фанни мусиқӣ вобаста аст.

Ҷунон ки аз Консепсияи миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеояд, ҷомеаи ҳуқуқбунёду демократӣ ба фароҳам овардани муҳит ва шароити мусоид баҳри инкишофи шахси солиму ташккулёфта ва аз ҷиҳати маънавию ҷисмонӣ обутобёфта нигаронида шудааст.

Саводи мусиқӣ асоси зебопарастӣ ва дарки ҳиссу эҳсосоти инсонӣ буда, ягон фарди ҷомеа набояд аз ин илм бебаҳра монад. Ба воситаи дарси мусиқӣ хонандагон дар мавзӯҳои гуногун шеърҳо азбар намуда, ҳисси меҳру муҳаббаташонро нисбат ба волидайн, устодон, олами набототу ҳайвонот зиёдтар ва ифтихори ватану ватандориашонро фузунтар месозанд. Тавассути шеъру мусиқӣ хонандагон метавонанд хушоҳангии шеъру шеърхонӣ ва равонию ширинии забони модариро хубтар дарк намоянд.

Дар китобе, ки дар даст доред, 16 суруд гирд оварда шудааст, ки хусусият ва зарбу усулҳои гуногунанд. Ҷамчунин дар интиҳоби сурудҳо хусусиятҳои синнусолӣ ва зина ба зина азхудкуниву пешравӣ дар ин самт ба назар гирифта шудааст. Сурудҳо гуногунмазмун буда, дар васфи модару муаллим, кишвару Ватан ва дар васфи баҳору зебоиҳои он, тасвири манзараҳои нотакрори табиати сарзамини бихиштосои мо офарида шудааст. Як қатор сурудҳои дигар ба ин ё он чашн, ки ҳисси хештаншинии толибилмонро бедор месозад, бахшида шудааст.

Бо мақсади омӯзиш ва таҳлили мавзӯҳои зикргардида суруд ва мусиқии композиторони хушсалиқа Зиёдулло Шаҳидӣ, Хайрулло Абдуллоев,

Миратулло Атоев, Чӯрахон Обидпур, Қудратулло Яҳёзода ва дигарон интиҳоб шудаанд.

Муסיқии сурудҳо хушоҳангу дилнавозанд, ки аз сурудани онҳо пеш аз ҳама худи хонандагон ҳаловат мебаранд. Дар китоб сурудҳои оварда шудаанд, ки вазни шеърҳои муסיқӣ бо ҳам мутобиқ буда, оҳангшон равану гӯшнавоз аст. Ин аст, ки азбар намудани онҳо барои хонандагон ягон мушкилие пеш намеорад. Матни сурудҳо низ баландмазмуну оммафаҳм аст ва зуд дар хошти толибилмон нақш мебаранд.

Таълими фанни муסיқӣ омӯзгорро вазифадор менамояд, ки барои инкишофи ҳаматарафаи малакаи хонандагон, муסיқидонии онҳо аз имкониятҳои мавҷуда истифода бурда, дарсҳои муסיқиро аз ҷиҳати методӣ дуруст ва шавқовар ташкил намояд.

Талаботи омӯзиши фанни муסיқӣ талаб менамояд, ки:

- шунавоии муסיқавӣ ва ҳис кардани ритм мунтазам инкишоф дода шавад;
- дарки ҳуби маҳорати сарояндагии хонандагон сайқал дода шавад;
- тарбияи ташаккули овозии хонандагонро таъмин намояд;
- баҳри инкишофи сифатҳои ҳуби овозхонӣ аз қабилӣ овози мулоим, форам, чарангосӣ ва ҳиссиёти сарояндагии хонандагон бештар диққат дода шавад;
- ба дарки мазмуни шеър, талаффузи дуруст ва буррои калимаҳо эътибори ҷиддӣ дода шавад.

Дар соли хониш, мувофиқи соатҳои ҷудошуда бояд 9 суруд азбар карда шавад. 7 суруди боқимонда дар китоб замима шудааст, ки дар баъзе мавридҳо мувофиқи мавзӯӣ, аз рӯи диди омӯзгор ба ҷойи яке аз сурудҳои ҳатмӣ истифода шуданаш мумкин аст.

Азбаски дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ба омӯзиши забонҳои англисӣ ва русӣ эътибор дода мешавад, лозим донистем, ки аз синфи чор сар карда, дар китоб яқтоӣ суруд бо забонҳои англисӣ ва русӣ ҷой диҳем. Омӯзгори суруд метавонад бо ҳамроҳи омӯзгорони забонҳои англисӣ ва русӣ ин сурудҳоро ба хонандагон омӯзонад.

Барои дурусттар дарк кардани зарбу усули сурудҳо аз тарафи сурудсароён ва осон намудани кори омӯзгор мо лозим донистем дар ҳамаи сурудҳо усули дойраро ҳамроҳ намоем. Усули дойра дар як хат дар қатори муסיқии сараҳбор бо нота сабт шуда, то ба анҷом расидани суруд бо ҳамон тарз бояд навохта шавад.

Ба андешаи мо, суурдро бо усули дойра ёд додан ҳам кори сурудсароён ва ҳам кори омӯзгоронро як дараҷа осон месозад.

Қоидаҳои сурудхонӣ

1. Суурдро ҳам рост истода ва ҳам нишаста хондан мумкин. Ҳангоми иҷрои суруд китфҳо бояд озод бошад (бардошта нашавад).
2. Бо ишораи муаллим пеш аз оғози сурудхонӣ ва бо аломати зерин - √ хангоми бо нота сароидан, орому озод нафас кашед.
3. Дар мавриди сурудхонӣ ё иҷрои машқҳо ба овози худ бештар гӯш андохта, ҳаракат кунед, ки овозатон тозаву хушоҳанг барояд.
4. Равону форами сурудан – асоси пешравӣ ва муваффақиятхост.
5. Ҳангоми сурудхонии дастачамӣ кӯшидан лозим, ки овози кулли сарояндагон дар як сатҳ бошад, якдигарро пахш накунад.
6. Кӯшидан лозим, ки хангоми сурудхонӣ ҳичову ҳарфҳо бурро ва фаҳмо талаффуз карда шаванд.
7. Барои он ки сурудхониатон ба худатон ва шунавандагон ҳаловатбахш бошад, суурдро таъсирбахшу самимӣ сароед.
8. Аз ҳад баланд ва бо овози гӯшхарош ё тақлидкорона ба овозхони шинохта сароидан ғайри мақбул буда, ба овози шумо зиён меорад.

Кишварам

Шеъри Салими Хатлонӣ

Мусикии Ҷ. Обидпур

♩ *Tempo di marcia* (ботантана)

Музикавӣ: *f*

Дойра: *2/4*

Музикавӣ: *mf* *tr*

Бо Ва-тан сар - фа - ро -

зи ча-хо - нем, Бо Ва-тан чо - ви - дон,

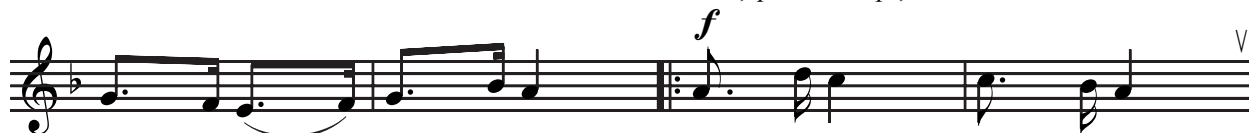
мур - та-во - нем. Дар ва-фо - и Ва-тан

ус - ту-во - рем, Нас - ли фар - хун - да-и

О - ри-ё - нем. *tr* *cresc.*

Нақарот: тисарҳо

Киш - ва - рам, мо - да - рам,

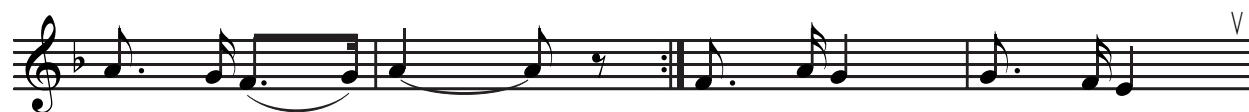
Хама: (хор)

mf

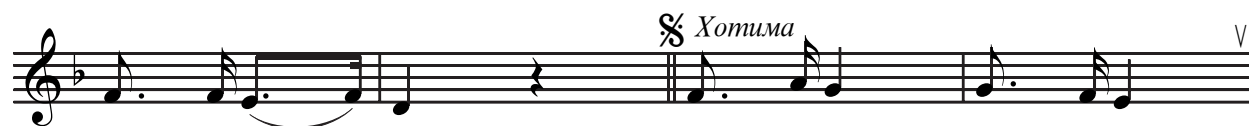
иф - ти-хо - рам.

Мах - ди чон - пар - ва - рам,

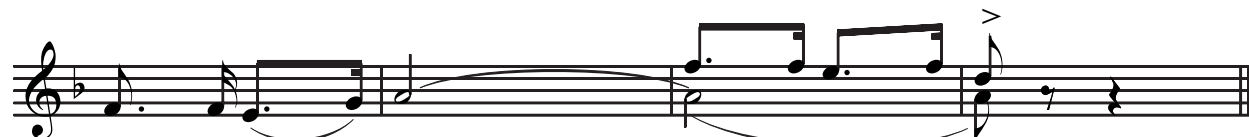
э - ти-бо - рам.

Киш - ва - рам, мо - да - рам,

иф - ти-хо - рам.

Киш - ва - рам, мо - да - рам,

иф - ти-хо - рам.

1

Бо Ватан сарфарози чаҳонем,

Бо Ватан ҷовидон, пуртавонем.

Дар вафои Ватан устуворем, } 2 бор

Насли фархундаи Ориёнем. } 2 бор

Нақарот: Кишварам, модарам, ифтихорам, } 2 бор

Маҳди ҷонпарварам, эътиборам. } 2 бор

2

Парчамат то абад пар-парафшон,

Дар канорат ҳама боғу бўстон.

Ҳарфи қонуни бахтат муқаддас, } 2 бор

Нури хуршеди рӯзат ба ҷавлон. } 2 бор

Нақарот: Кишварам, модарам, ифтихорам, } 2 бор

Маҳди ҷонпарварам, эътиборам. } 2 бор

Мазмуни барномавӣ. Ҳангоми ёд додани суруд, дар навбати аввал ритм (усул)-и онро ба хонандагон ёд додан лозим аст. Дар оҳанги суруд бояд нотаи ҳаштякии нуқтадор (♩.) бо нотаи шонздаҳякӣ (♩) дар зарбу усул якҷоя бо матни шеър дуруст иҷро карда шавад. Дикқат дода шавад, ки хусусияти меҳру муҳаббат нисбати кишвару Ватан афзуда, муқаддасоти он чун гавҳараки чашм эҳтиром карда шавад. Муаллихро лозим аст, ки ҳангоми омӯзиши суруд ба тоза сурудани терсияҳои хурд ва калон (*ре-фа, ми-сол, сол-си* ♭, *фа-ля*) ва квартаи *ля-ре*₂ назорат намояд. Инчунин пеш аз омӯзиш ва сароидани суруд мазмуни матро ба пуррагӣ ба хонандагон фаҳмонида, талаффузи дурусти ҳамсадоҳоро дар охири калимаҳо ба эътибор гирад.

Дастурҳои методӣ. Пеш аз шурӯъ кардан ба омӯзиши суруд муаллихро лозим аст, ки машқҳои овозро якҷоя бо хонандагон гузарад. Тавассути машқҳо хонандагон соз ва зарбу усули сурудро хубтару зудтар аз худ менамоянд ва овози онҳо низ ба сурудхонӣ омода мешавад.

Ҳангоми иҷрои машқи овозии (б) мебояд хонандагон дар ҷояшон рост истода бо зарби метрикийи мусиқӣ як-ду гӯён дар шумораи як – пой чапро бардошта, бо зарб ба замин монда, дар шумораи ду – пой ростро бардошта ба замин гузоранд.

Муътадил *Машқи овоз*

а)

Бо таптана

б)

Суруди «Кишварам» бо 10 тактеъ мусиқии муқаддимавӣ оғоз шуда, бачагонро бо зарб ва сози суруд ошно месозад.

Ибораи якуми суруд аз 4 тактеъ сохта шуда, овозхонӣ аз зинаи якум оғоз мегардад. Сипас ба зинаҳои баланд (аз *ре* то *си*) ба боло ҳаракат мекунад ва дар мисраи охири банд, пеш аз нақароти суруд ба тони асосӣ (зинаи якум) бармегардад.

Бо тантана

Пеш аз нақарот 4 тактеъ мусиқӣ омадааст, ки бачагонро ба сурудани нақарот омода месозад. Нақарот дар авчи суруд тарҳрезӣ шуда, ибораи якуми онро мебояд писарҳо сароянд ва хор (хама) аз ибораи дуюм ҳамовоз шавад. Ҳамин тариқ, аломати сэно (§) ишора мекунад, ки банди дуоми суруд аз аввал то ба охир такрор мешавад ва бо 6 тактеи хотимаӣ ба итмом мерасад.

Нақарот: писарҳо

Сурудро бо ибораҳо ёд додан мувофиқи мақсад аст.

Суруд бояд буррову ботантана, бо эҳсоси баланди ватанпарастӣ, форуму таъсирбахш ва хушҳолу рӯҳбаландона иҷро карда шавад.

Муаллим

Шеъри Н. Розик

Мусиқии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

f

Доира

(mf p) I V

Му ал ли ми меҳ ру бон

V *mf (mp)*

Меҳ ра тон дар ди лу чон. Лаф зи ши ри

I V 1.

ну ра вон Мо аз Шу мо о мӯх тем.

2. *Нақарот:* V

о мӯх тем. Му ал лим,

му ал лим Чон,

му ал лим. Хотима Чон, му ал лим.

1
 Муаллими меҳрубон } 2 бор
 Меҳратон дар дилу чон. }
 Лафзи ширину равон } 2 бор
 Мо аз Шумо омӯхтем. }
 Нақарот: Муаллим, муаллим
 Чон, муаллим.

2
 Ба ҳар савол ҷавобро, } 2 бор
 Донишани ҳисобро, }
 Ҳам хондани китобро } 2 бор
 Мо аз Шумо омӯхтем. }
 Нақарот: Муаллим, муаллим
 Чон, муаллим.

3
 Ҳифзи хоки Ватанро, } 2 бор
 Ба вай содиқ буданро, }
 Васфи боғу чаманро } 2 бор
 Мо аз Шумо омӯхтем. }
 Нақарот: Муаллим, муаллим
 Чон, муаллим.

Мазмуни барномавӣ. Дикқати бачагонро ба он равона кардан лозим аст, ки сурудро бо эҳсос ва эҳтироми самимӣ нисбат ба муаллим сароянд. Ҳангоми омӯзиши суруд кӯшиш намоянд, ки квартаи *ре – сол* ва терсияҳои *сол – си, ре – фа*-ро тоза сароида, калимаҳои «мехрубон», «мехратон», «хифз» ва «омӯхтем» дуруст таллафуз карда шаванд.

Дастурҳои методӣ. Пеш аз шурӯъ кардан ба сароидани суруди «Муаллим», талабагон бояд машқи овозро, ки дар нотаҳои сеовозагии гаммаи *ре* минор сохта шудааст, якчанд маротиба бо ҳиҷои «ла» иҷро намоянд. Машқро дар гаммаҳои *ми* минору *фа* минор низ такрор намудан мувофиқи мақсад аст, тавре ки дар нота омадааст:

(*Ре минор*)

Ла - ла ла - ла - ла - ла - ла.

(*Ми минор*)

(*Фа минор*)

Порчаро аз суруди «Бузғола» сароида, нотаҳоро номбар кунед. Сози суруд *ре* минор буда, андозааш шаш-ҳаштҷаъи мебошад. Суруд аз ду ибора сохта шуда, нақшаҳо дар ҳар ду ибораҳо як хеланд.

Ба тактеҳои дуҷум ва чорум диққат диҳед: дар ин тактеҳо усул тағйир ёфта, ба ҷои ҳиҷоҳои дароз дар ҳиссаи аввали тактеҳои дуҷуму чоруми оҳанг, дар муқоиса бо тактеҳои якуму сеҷум ҳиҷои кӯтоҳ омада, нақшаи усулро дигар кардааст:

Бузғола (порча)

Хушҳолона Шеър ва мусиқии Ч. Обидпур

Буз - го - ла бо - зӣ ме - кард, Ҳам да - ву то - зӣ ме - кард.

Барои он ки усули суруд ба зудӣ аз худ карда шавад, ритмикаи онро дар якҷоягӣ бо муаллим бо чапакзанӣ якчанд маротиба такрор ба такрор иҷро намоед.

Ҳангоми омӯхтани суруди «Муаллим» ба сурудани дурусти мисраи якуми ҳар се банд диққат диҳед. Ритмикаи мусиқии мисраи аввал «Муаллими меҳрубон» ба ин шакл аст:

Вале мисраи якуми банди дуёми шеър бошад, бо мусиқӣ ба таври зайл сароида мешавад:

Аз ин мисол бармеояд, ки дар тақтеи дуёми оҳанг, мувофиқи талаффузи дурусти ҳиҷоҳои калима, нақшаи ритм тағйир ёфта, дар ҳиссаи якуми тақтеи дуём ба ҷои ҳиҷоҳои дароз-нотай чорякӣ, ҳиҷоҳои кӯтоҳ – нотай ҳаштӣ саҳеҳ аст. Чунин дигаргунӣ дар ҷумлаи дуёми мусиқӣ (байти дуёми банди шеър) воমেҳӯрад, ки ба сароидани дурусти он низ бояд аҳамият дод.

Суруди мазкур, ки дар васфи муаллим аст, бояд бо самимияти хосу меҳри беандоза ва шавқу завқ иҷро карда шавад. Суруд ҳаҷест дар иди «Рӯзи муаллимон» ба устодони худ.

Шаҳидӣ Зиёдулло Муқаддасович

4 майи соли 1914 дар шаҳри Самарқанд таваллуд шудааст. Композитори тоҷик. Артисти халқии Тоҷикистон (1974). Соли 1932 мактаби миёнаро хатм карда, то соли 1939 ҳамчун навозанда дар театрҳо ва студияҳои радиои Тошканд, Самарқанд ва Сталинобод кор кардааст. Солҳои 1939-1952 роҳбари ансамбли тарона ва рақси филармонияи давлатии Тоҷикистон буд. Ӯ дар студияи назди ИК Тоҷикистон (1943-1946) аз А.С.Ленский ва С.А.Баласанян дарси композиторӣ меомӯзад ва соли 1949

Студияи миллии дусолаи назди Консерваторияи Москва, 1957 шӯъбаи миллии консерваторияи мазкурро хатм кардааст. Солҳои 1956-1960 вазифаи раиси Правлениаи ИК Тоҷикистонро ба ӯҳда дошт.

3. Шаҳидӣ аз аввалин оҳангсозонест, ки барои ташаккули мусиқии муосири тоҷик хизматҳои шоён кардааст. То солҳои 60-ум дар эҷодиёти Шаҳидӣ суруду романсҳо мавқеи калон доштанд. Дар байни онҳо таронаҳои «Хонаи мо» (шеъри А.Лоҳутӣ), «Иди зафар» (шеъри Б.Раҳимзода), «Дарвоз» (шеъри А.Дехотӣ), романсҳои «Зи сӯзи сина» (шеъри Ҳилолӣ), «Эй сорбон» (шеъри Саъдӣ) машҳуранд. Ӯ муаллифи операҳои «Комде ва Мадан» (1960), «Ғулумон» (1948), опереттаи «Духтаре аз Душанбе» (1968) мебошад, ки бо мусиқии халқии тоҷик робитаи зич доранд ва бо шакли мундариҷа, нафосату латофат ва рангорангии тобишҳои мусиқӣ дар байни алоқамандони ин соҳа маълуму машҳуранд. Асарҳои симфонии 3.Шаҳидӣ аз қабилӣ дostonҳои симфонии «Соли 1917», «Ба ёди М.Турсунзода» (1983) мусиқии касбии тоҷикро бою рангин кардааст. Дар дostonҳои «Бузрук» ва «Симфонияи мақомҳо» ӯ кӯшидааст, ки навоҳои хуши «Шашамақом»-ро истифода намояд.

3.Шаҳидӣ муаллифи мусиқии якчанд намоишномаҳои мусиқӣ ва драмавӣ мебошад: «Арӯси панҷсӯма», «Шаҳри ман» ва ғ. Ба қалами ӯ инчунин чор суита ва якчанд кантата тааллуқ дорад. Ӯ ба як қатор филмҳо, аз ҷумла «Дӯсти ман Наврӯзов» (1959), «Вақти зангирии писарам расид» (1960) ва ғ. мусиқӣ эҷод кардааст.

3.Шаҳидӣ Депутати Совети Олии РСС Тоҷикистон (даъватҳои 1-4) буд. Ӯ лауреати Мукофоти давлатии ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ (1985) буда, бо ордени Байрақи Сурхи Меҳнат, «Нишони фахрӣ» ва медалҳои мукофотонида шудааст.

Зиёдулло Шаҳидӣ 25 феввали соли 1985 дар шаҳри Душанбе вафот кардааст.

Иди зафар

Шеъри Б. Раҳимзода

Музиқии З. Шаҳидӣ

Allegro (шӯх, шодона)

О - мад ха - бар зи Мас -
кав, Аз фат - ху нус - - - ра - ти
нав, Хал - қи да - лер биш -
нав, Хал - қи да - лер биш -
нав, Ин хуш - ха - бар
му - бо - рак! И - - -

ди за - фар му - бо -

рак! *ff*

mf *f*

Им - рӯз хал - - ки киш -

вар, Мар - ду за - ни ди - ло -

вар, Ҳар як су - хан ку - над

сар, Ҳар як су - хан ку - над

сар, Гӯ - - - яд: За - фар

му - бо - рак! Бах - - - ти ба -

шар му - бо - рак!

Хотима

Бах - ти ба - - - шар му - бо -

рак!

mf *ff*

1
 Омад хабар зи Маскав,
 Аз фатҳу нусрати нав,
 Халқи далер бишнава, } 2 бор
 Ин хушхабар муборақ!
 Иди зафар муборақ!

Имрӯз халқи кишвар,
 Марду зани диловар,
 Ҳар як суҳан кунад сар, } 2 бор
 Гӯяд: - Зафар муборақ!
 Бахти башар муборақ!

2
 Эй кишвари кабирам,
 Ҳам лашкари далерам,
 Сарбози беназираам, } 2 бор
 Ин хушхабар муборақ!
 Иди зафар муборақ!

Эй халқи меҳрубонам,
 Урдуи қаҳрамонам,
 Васфи туро бихонам, } 2 бор
 Гӯям: - Зафар муборақ!
 Бахти башар муборақ!

Шоири ширинкалом Боқӣ Раҳимзода шаби 9 майи соли 1945 аз расидани Рӯзи Ғалаба бар Германияи фашистӣ, ки ба воситаи радио эълон гардида буд, хушҳол гашта, шеърӣ «Иди зафар»-ро иншо мекунад ва худи ҳамон шаб ба композитори шинохта Зиёдулло Шаҳидӣ (онҳо дар ҳамсоғӣ мезистанд) занг зада, аз навиштани шеъраш ба ин муносибат, телефонӣ дарак медиҳад. Устод Шаҳидӣ ҳамон замон Б. Раҳимзодаро ба хонааш даъват мекунад ва ба эҷоди мусиқии он шеър шурӯъ мекунад. То чаҳми шаб равшан шудан З. Шаҳидӣ сурудро эҷод карда, ҳудаш онро ба Б. Раҳимзода иҷро мекунад. Рӯзи дигар устод Шаҳидӣ овозхони хушсалиқа Шоиста Муллоҷоноваро ба хонааш таклиф карда, дар муддати кӯтоҳ сурудро ба ӯ ёд медиҳад. Баъди як рӯз суруди «Иди зафар» дар фонди радио сабт шуда, ба воситаи радио дар тамоми қаламрави ҷумҳурӣ шунавонида мешавад. Даре нагузашта ин суруд дар байни мардум машҳур мегардад.

Бояд гуфт, ки суруди «Иди зафар» то имрӯз дар Рӯзи Ғалаба – 9 Май ба воситаи телевизион ва радио шунавонида мешавад ва яке аз сурудҳои беҳтарин ба шумор меравад.

Мусиқии суруд дар услуби валс эҷод шуда, саршори тобишҳои хурсандӣ, хеле сабуку серҳаракат садо медиҳад. Мисраи аввал «Омад хабар зи Маскав» мардумро аз ин хушхабар дарак дода, онҳоро бо ғалабаашон такрор ба такрор муборакбод мегӯяд.

Пеш аз авҷи суруд мусиқии муқаддима бо каме тағйирот, хеле пурқувват (*ff*) садо дода, овозхонро ба сурудани авҷи суруд омода месозад. Авҷи суруд дар пардаҳои баланди соз ниҳоят пурҳаяҷону таъсирбахш сароида мешавад, ки шунавандаро ба вачд меорад.

Мусиқии суруд бе матн низ ҷолибу шуниданбоб аст. Мусиқиро шунида, кас садои скрипкаву созҳои нафасиро баръало эҳсос мекунад ва тайёр аст, дар ҳавои он ба рақс дарояд.

Саволҳо:

- Шумо сурудро боре аз телевизион ё радио шунидаед?
- Бори аввал суруди «Иди зафар»-ро кадом овозхон иҷро кардааст?
- Созҳои камонӣ аз нафасӣ чӣ фарқият доранд?
- Фарқи оркестр аз ансамбл дар чист?
- Вазифаи дирижёр дар оркестр аз чӣ иборат аст?
- Оё оркестр бе дирижёр навохта метавонад?

Ритм ва метр

Ритм чист?

Таносуби дарозии садоҳо дар пайдарпайии онҳо ритм номида мешавад. Дар мусиқӣ ивазшавии дарозии садоҳо ба амал меояд, ки дар натиҷа байни онҳо таносубҳои гуногуни муваққатӣ ташкил меёбад. Якшавӣ дар ҳолати мунтазами муайян, кашиши замони садоҳо, гурӯҳи ритмикиро (мавзунро) ба вуҷуд меорад, ки дар навбати худ нақши умумии ритмикаи асари мусиқиро ҷо ба ҷо мегузорад.

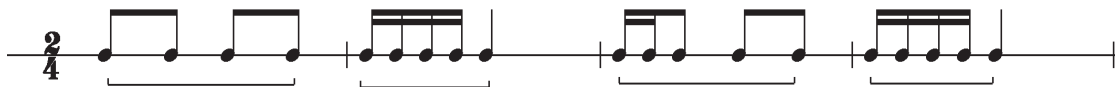
Мисол:

Ҷ. Обидпур. Моҳираҷон мерақсад.

Муътадил

Гурӯҳи
ритмикӣ

Ҷ. Обидпур. Баҳор омад.

Хушҳолона

Гурӯҳи
ритмикӣ

Метр чист?

Ивазшавии мунтазами замони ҳиссаҳои шиддатнок ва бешиддат метр (ченаки вазн) номида мешавад.

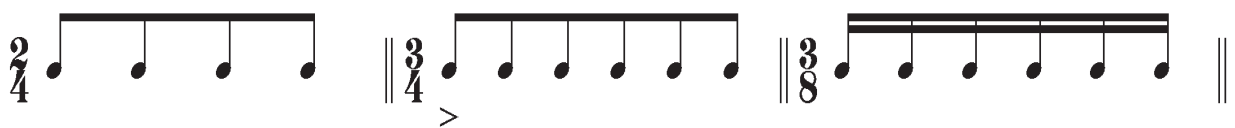

Дар андозаи содда ҳиссаҳои тақтеъ (яъне ҳиссаҳои метрикӣ) чудоғона гурӯҳбандӣ карда мешавад.

Агар дар андозаи содда ҳиссаҳои метрикӣ бо якхел дарозии замони вохӯранд, мумкин аст дар баъзе ҳолатҳо онҳоро дар доираи як тақтеъ бо ҳам гурӯҳбандӣ кард.

Мисол:

Меҳргон

Шеър ва мусиқии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

Доира

f

Яккаҳон

Чаш - ни меҳр - гон

Ҳама *Яккаҳон*

И - ди хо - сил аст. Рақ - су му - си - қӣ

Ҳама *f*

Шо - ди - и дил аст. Ҳо - сил фа - ро - вон,

mf

Зин - да - ғӣ о - сон. Таҳ - си - ну аҳ - сан

mp

Бар мар - ди дех - қон. Таҳ - си - ну аҳ - сан

Allegretto

Бар мар - ди деҳ - қон. *mf*

Нақарот: ҳама

Бум - ба - ки дой - ра Ба - ланд би - шуд

боз. Чӯр шу - да бо ҳам

Да - фу на - ю соз. Бум - ба - ки дой -

ра (ҳей) Ба - ланд би - шуд боз.

Хотима

Бум - ба - ки дой - ра (ҳей) Ба - ланд би - шуд боз.

1

Чашни меҳргон
Иди ҳосил аст.
Рақсу мусиқӣ,
Шодии дил аст.
Ҳосил фаровон,
Зиндагӣ осон.
Таҳсину аҳсан
Бар марди деҳқон. } 2 бор
Нақарот: Бумбаки дойра
Баланд бишуд боз. } 2 бор
Чӯр шуда бо ҳам } 2 бор
Дафу наю соз. } 2 бор
(Бумбаки дойра (ҳей)
Баланд бишуд боз).

2

Яке навохт най,
Дигаре сурнай.
Марғуладор аст
Садои карнай.
Биёед ҳама,
Рақсему бозем.
Давра гирифта, } 2 бор
Бо ҳам бинозем. } 2 бор
Нақарот: Бумбаки дойра
Баланд бишуд боз. } 2 бор
Чӯр шуда бо ҳам } 2 бор
Дафу наю соз. } 2 бор
(Бумбаки дойра (ҳей)
Баланд бишуд боз).

Мазмуни барномавӣ. Муаллихро лозим аст, ки сараввал ба хонандагон оид ба чашни «Меҳргон» ба таври мухтасар маълумот диҳад. Хангоми машқҳои овоз ба сифати маводи ёрирасон ба тоза сурудани нимтониҳои *ми – фа, фа – ми* ба поён ва квинтаҳои *ре – ля, до – сол*, квартаи *до – фа* бештар аҳамият додан лозим аст.

Дар вақти иҷрои машқҳо нотаҳои номбар кардан мувофиқи мақсад аст. Ба талаффузи дурусти калимаҳои «меҳргон», «аҳсан», «марғуладор», «боз», «соз» диққат дода, ҳар яки онҳоро дар алоҳидагӣ, ҳичо ба ҳичо бояд тақрор кард.

Дастурҳои методӣ. Пеш аз омӯзиши суруд, машқҳои зер ба сифати маводи ёрирасон барои овозро ба сурудхонӣ омода сохтан истифода бурда шаванд.

Муътадил *Машқи овоз*

а)

Ла-ла-ла-ла-ла-ла - ла - ла - ла - ла-ла-ла-ла-ла-ла - ла - ла - ла

б)

Ҳо - хо - хо - хо - хо - хо - хо - хо - хо - хо - хо - хо - хо

Суруди «Меҳргон» бо оҳанги муқаддимавии иборат аз 10 тактеъ оғоз шуда, бачагонро барои сурудани овози (тони) асосӣ водор месозад. Муаллим бояд муқаддимаи сурудро 2-3 маротиба навозад, то ки бачагон онро аз бар кунанд ва тавонанд сурудхониро якҷоя оғоз намоянд. Бояд ба он эътибор дод, ки зарбу усул дар вақти суруд бо нотаи ҳаштҷаъбӣ баробар як хел нигоҳ дошта мешавад. Дар ҷойи тактеҳои суруд як ҳичо бо нотаи шонздаҳҷаъбӣ пайваست суруда мешавад. Хангоми омӯзиши чунин тактеҳо бояд кӯшиш кард, ки бачагон ин гуна нотаҳои тоза сароида, аз доираи талаботи усул берун набароянд. Чунончи:

Хушҳолона

Ҳо - сил фа - ро - вон, Зин - да - гӣ о - сон.

Баррачеки масти ман

Шеъри А. Дехотӣ

Мусикии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

Доира

Яккаҳон (нисар)

О, бар - ра - че - ки мас - ти ман,

Би - ё да - вон ду - кур - ду - кур. Ча - ву а - лаф

ба дас - ти ман, Би - ё - ву хӯр ку - мур - ку - мур.

Ҳама

Ча - ву а - лаф ба дас - ти ман, Би - ё - ву хӯр

Яккахон

ку-мур - ку-мур. На - о - йи ме - ди - хам ба гов,

Хама

Ки ме - хӯ - рад фа - шар - фу - шур. *mf*

Яккахон

А - гар ба об таш - на - й,

Хама

Ба чӯ - й дав та - пар - ту - пур. (Ба чӯ - й дав

Яккахон

та - пар - ту - пур). Ши - кам - ча - ат, ки се - р шуд,

Хама

Ба рақ - с о гу - сур - гу - сур. (Ба рақ - с о

Нақарот: яккахон

гу - сур - гу - сур). О, бар - ра - че - ки мас - ти ман,

Хама

Би - ё да - вон ду - кур - ду - кур. Ча - ву а - лаф

ба дас - ти ман, Би - ё - ву хӯр ку - мур - ку - мур.

Ча - ву а - лаф ба дас - ти ман, Би - ё - ву хӯр

ку-мур - ку - мур. (Би-ё - ву хӯр ку - мур - ку - мур). (Ҳей)

1

О, баррачеки масти ман,
Биё давон дукур-дукур.
Чаву алаф ба дасти ман, } 2 бор
Биёву хӯр кумур-кумур. }
Наой медиҳам ба гов, } 2 бор
Ки мехӯрад фашар-фушур. }
Агар ба об ташнай, } 2 бор
Ба чӯй дав тапар-тупур. }
Шикамчаат, ки сер шуд, } 2 бор
Ба ракс о гусур-гусур. }
Нақарот: О, баррачеки масти ман,
Биё давон дукур-дукур.
Чаву алаф ба дасти ман,
Биёву хӯр кумур-кумур.

2

Ба кишту гул даҳан занӣ
Бузак барин шатар-шутур. } 2 бор
Шунида мон, ки мезанам, } 2 бор
Ба химчаҳо тасар-тусур. }
Нақарот: О, баррачеки масти ман,
Биё давон дукур-дукур.
Чаву алаф ба дасти ман,
Биёву хӯр кумур-кумур.

Мазмуни барномавӣ. Шавқи бачагонро ба сурудхонӣ зиёд карда, қувваи хофизаи онҳоро сайқал додан лозим аст. Як ё ду нафар писарбача дар сароидани суруд яккаҳон шуда, дигарон ҳангоми иҷрои порчаҳои чудогона (тавре ки дар маводи нотавии суруд ишора шудааст) онҳоро ҳамовозӣ мекунанд. Ҳадафи ин суруд дар хонандагон бедор кардани муносибати дуруст ва меҳру шавқат ба ҳайвонот мебошад. Ба ҳиссаҳои зарбии тақ-техо диққат дода, ин гуна ҳичоҳои заданокро аз дигар ҳичоҳои беада бояд ҷудо намуд (ó, бар-ра́-че-ки). Муаллим бояд калимаҳои «баррачек», «дукур-дукур», «кумур-кумур», «фашар-фушур», «тапар-тупур», «гусур-гусур», «тасар-тусур»-ро алоҳида якҷанд маротиба бо суръати суст, сипас бурро такрор карда, талаффузи дурусти онҳоро ба хонандагон ёд диҳад. Инчунин дар алоҳидагӣ фаҳмонидани мазмуну маъноӣ ҳар як калима аз манфиат холи нест.

Дастурҳои методӣ. Пеш аз он ки хонандагон бо суруд шинос карда шаванд, чанд дақиқае бо онҳо мувоҳида бояд ташкил кард, ки онҳо баррачаро медонанд ё боре аз наздик онро дидаанд? Бо дасти худ баррачаро алаф хӯрондаанд? Ҳамин тариқ, бачаҳо бояд дарк намоянд, ки мусиқии ба шеърӣ дар васфи баррача эҷодшуда, усулаш мураккаб буда, дар мусиқии тоҷик камистеъмол аст. Азбаски суруд дар сози *ре* мажор эҷод шудааст, лозим аст, ки машқро дар сеовозагҳои гаммаи *ре* мажор суруда, овози бачагон барои сароидани суруд мувофиқ карда шавад.

Машиқи овоз

Хушҳолона

Ми ми ми ми ми ми ми

Маводи дигаре низ пешкаш карда мешавад, ки пеш аз омӯзиши суруди «Баррачеки масти ман» дарси ёрирасон шуда метавонад.

Муътадил Ч. Обидпур. Китоб.

Ки-тоб би-хо - нӣ, Дун-ё би-до - нӣ.

На-гар - дӣ ту хор, О - сон ша-вад кор.

Шакли суруди мазкур хеле содда ва оҳангаш равон аст. Сурудро сароида, нотаҳоро аз ёд кунед ва муайян созед, ки он аз чанд ибора сохта шудааст. Сози суруд *ре* мажор буда, андозааш шаш-ҳаштякӣ мебошад. Гӯед, ки мажор аз минор чӣ фарқият дорад?

Ҳангоми омӯзиши суруди «Баррачеки масти ман», муаллимиро лозим аст, ки дар навбати аввал ритмикаи онро бо чапакзанӣ ё ба воситаи зарби дойра, ки дар нота сабт шудааст, ба бачагон ёд диҳад. Суруд бо 10 тактеъ мусиқии муқаддимавӣ оғоз мешавад. Оҳанги муқаддимаро 2-3 маротиба алоҳида навозед, то ки хонандагон ба сози суруд ошно шаванд ва донанд, ки баъди қадом мусиқӣ суруд бо матни шеър сароида мешавад. 1-2 писарбача дар нақши якҷаҳон сурудро оғоз мекунанд. Онҳо баррачаро зораву тавалло мекунанд, то ки омада аз дасташон «чаву алаф» хӯрад. Ҷумлаи дуҷумро пас аз якҷаҳон хор (ҳама) такрор карда месарояд. Бо ин онҳо низ якҷаҳонро ёрдам доданианд. Чунин тарзи сурудхонӣ дар авҷи суруд низ такрор меёбад.

Дар авҷи суруд дар ибораи дуҷум ба ҷои *до #*, *до ♯* омадааст, ки ба тоза сурудани он бояд диққати махсус дод. Чунончи:

Хушҳолона

А-гар ба об таш - на-й, Ба ҷӯ - й дав та-пар - ту-пур

Пас аз банди яқум ва дуҷуми авҷи суруд, байти аввали шеър дар нақарот сароида мешавад.

Ашерон

Навои халқии тоҷикӣ
Сабти Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

The musical score consists of eight staves of music in 6/8 time, written in a key with one flat (B-flat). The dynamics are as follows:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mf(p)*
- Staff 3: *mf(p)*
- Staff 4: *f*
- Staff 5: *f(mp)*
- Staff 6: *f*
- Staff 7: *f*
- Staff 8: *mf*

Навои «Ашерон» оҳанги қадимаи халқии тоҷикӣ, ки дар андозаи шаш-ҳаштакӣ эҷод шудааст ва дар суръати хушҳолона иҷро карда мешавад. Навои мазкур хусусияти рақсӣ дошта, онро бештар бо сурнай менавозанд, ки он асосан хоси мардуми ҷануби ҷумҳурӣ мебошад.

Азбаски сози сурнай на чандон сози техникӣ, бинобар ин нақшаи ритми оҳанги песаи мазкур низ то андозае соддаву раво аст. Ҳамзамон зарбу усули оҳанг сирф рақсӣ. Баъди иҷрои се ибораи сароғози песа якбора ба авҷ мегузарад ва пас аз фуруварди авҷ, боз ҳамон се ибораи оҳанги аввал бо каме дигаргунӣ нақшаи оҳанг такрор меёбад. Навои мазкур дар сурнай бо ҳамовозии дойраву таблак хеле хушоҳангу таъсирбахш садо медиҳад.

Савол:

- Шумо мушоҳида кардаед, ки сурнайнавози моҳир то ним соат (ҳатто аз ин ҳам зиёдтар) нафасашро нақанда беист менавозад. Оё шумо медонед, ки ӯ чӣ тавр нафасашро захира мекунад?

Дарс – концерт

а) Саволҳо барои такрор

1. Дарозии нотаҳоро номбар кунед!
2. Тоника, яъне овози асосиро чӣ тавр муайян мекунад?
3. Аломатҳои алтератсӣ кадомҳоянд?
4. Кадоманд он аломатҳое, ки дарозии нотаҳоро меафзоянд?
5. Пауза чист?
6. Дарозии пауза (тафаккуф)-ҳо чӣ гунаанд?
7. Ритм чист?
8. Фарқияти ритм аз метр дар чист?
9. Овозхонони халқиро дар Тоҷикистон чӣ тавр ном мебаранд?
10. Кадом ҳофизони халқии тоҷикро медонед?
11. Сурудро сароида, нотаҳоро номбар кунед! Муаллифи суруд кист?

Хушҳолона

Му - ал-ли-ми меҳ - ру-бон, Меҳ - ра-тон дар ди-лу чон.

12. Сурудҳои дар соли хониш аз ёд кардаатонро ба хотир оред. Бо зарби кадоме аз ин сурудҳо қадам задан мувофиқ аст.

б) Барномаи концерти (10-15 дақ.)

1. «Кишварам». Мусиқии Ҷ. Обидпур, шеъри Салими Хатлонӣ
2. «Муаллим». Мусиқии Ҷ. Обидпур, шеъри Нӯъмон Розик
3. «Баррачеки масти ман». Мусиқии Ҷ. Обидпур, шеъри А. Деҳотӣ
4. «Меҳргон». Шеър ва мусиқии Ҷ. Обидпур

Моҳираҷон мерақсад

Шеъри Гулназар Келдӣ

Мусиқии Ҷ. Обидпур

Moderato (мӯътадил)

Дойра

Яккаҳон

Ру - боб за - над чаш - ма - сор, Най - на - воз бо -

ди ба - ҳор, Қо - лин ша - вад саб - за - зор, - -

Мо - хи - ра - ҷон ме - рақ - сад. ме - рақ - сад.

[Moderato]

Мо - хи - ра - ҷон ме - рақ - сад. *mf*

Нақарот: (ҳама чапакзада месароянд)

Барг - хо, ки қар - сак за - нанд,

Шо - ха - хо таб - лак за - нанд, Мур - ға - кон чаш -

мак за - нанд, - Мо - хи - ра - чон ме - рақ - сад!

Барои такрор

Мо - хи - ра - чон ме - рақ - сад!

Барои такрор

ме - рақ - сад, ме - рақ - сад, ме - рақ - сад!

1

Рубоб занад чашмасор,
 Найнавоз боди баҳор,
 Қолин шавад сабззор,-
 Моҳираҷон мерақсад!
 Нақарот: Барғҳо, ки қарсақ зананд,
 Шоҳаҳо таблақ зананд,
 Мурғакон чашмақ зананд,-
 Моҳираҷон мерақсад!

2

Осмон мешавад гардон,
 Замин мешавад ларзон,
 Офтоб мешавад ҳайрон,-
 Моҳираҷон мерақсад!
 Нақарот: Барғҳо, ки қарсақ зананд,
 Шоҳаҳо таблақ зананд,
 Мурғакон чашмақ зананд,-
 Моҳираҷон мерақсад!

3

Дигар надорам қарор,
 Чӣ хел шинам дар канор?
 Давра маро интизор,-
 Моҳираҷон мерақсад!
 Нақарот: Барғҳо, ки қарсақ зананд,
 Шоҳаҳо таблақ зананд,
 Мурғакон чашмақ зананд,-
 Моҳираҷон мерақсад!

Мазмуни барномавӣ. Мазмуни шеърро ба хонандагон фаҳмонда, оҳанги муқаддимагии сурудро аз бар намудан лозим аст. Бо шавқу завқ ва шодона сурудани ин асарро ба хонандагон бояд омӯзонд. Ҳичохоеро, ки дар ду нота пайваст суруда мешаванд, тоза хонда, бояд ба он диққат дод, ки бачаҳо аз доираи усули оҳанг берун набароянд. Дар нақароти суруд квартаи **фа # - си**, терсияҳои **фа # - ля**, **сол – си** ва нимтониҳои хурди **фа # - сол**-ро тоза сароянд. Худи ҳамон ҷо, ҳичоҳои «ҳо» аз калимаи «шоҳаҳо», «кон» аз калимаи «мурғакон», ки бо ду нота пайваст суруда мешаванд, тозаву дуруст талаффуз карда шаванд. Ҳарфҳои ҳамсадо дар охири калимаҳо «чашмасор», «найनावоз», «баҳор», «сабззор», «гардон», «ларзон», «хайрон», «мурғакон» ва амсоли онҳо аз калимаҳо наафтида, бурро талаффуз карда шаванд. Мисраи «Моҳираҷон мерақсад»-ро, ки дар охири ҳар як банди суруд такрор меёбад, бо ҳиссиёти баланд сароянд. Аз сурудхонии худ ҳаловат баранд.

Дастурҳои методӣ. Муаллимро лозим аст, ки ба хонандагон мазмуни шеърро мухтасаран фаҳмонад: аз рақси мавзуну зебои Моҳираҷон дару девор ба рақс омада, чашмаҳо хурӯшида, боди серуни баҳорӣ чун рубобнавози чирадаст навохтан дорад. Гӯё аз қадамҳои нарми Моҳираҷон сабзаҳо ба вачд омада, аз замин сар бардошта, дар як он заминро ба қолини зебои пурнақшу ниғор табдил додаанд. Инчунин аз рақси дилфиреби Моҳираҷон шоху барги дарахтон ҳамчун созҳои зарбӣ гӯё ба ҳамдигар ҳамоҳанг шуда, чапакзанӣ мекунанд. Мурғакон низ дар канор намонда, ба ин оҳанги пуртароват ҷӯр шуда, «чашмак мезананд». Ин мазмун дар мусиқии суруд баръало ифода ёфтааст, алалхусус дар нақароти он.

Машқҳои дар сози **ре** мажор эҷодшуда хонанадагонро ба сурудхонӣ омода месозад. Ҳангоми иҷрои машқҳо нотаҳои номбар карда, ҳар машқро бо ҳичоҳои пешниҳодшуда якҷанд маротиба такрор ба такрор бояд сарояд.

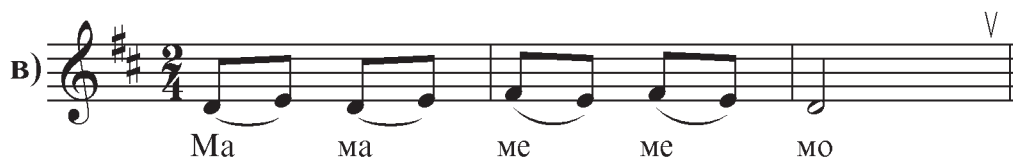
Машқи овоз

Муътадил

а)

б)

Сурудӣ халқии «Вой-вой дилакам»-ро, ки дар сози *ре* мажор аст, ҳамчун маводи ёрирасон истифода бурдан мумкин аст. Ин сурудро аз нотаи *фа*, яъне дар *фа* мажор низ иҷро кунед, ки аз манфиат холи нест.

Вой-вой дилакам

Муътадил Сурудӣ халқӣ

а)

б)

Қисми аввали сурудӣ «Моҳираҷон мерақсад» дар андозаи ду-ҷорякӣ эҷод шуда, онро танҳо 1-2 нафар писар бояд якҷаҳонӣ кунанд. Ба чунин тарз иҷро намудани суруд аз мазмуни шеър бармеояд. Писар мегӯяд, ки «Моҳираҷон мерақсад». Маҳз дар қисми аввали суруд Моҳираҷонро ба рақс даъват мекунад.

Шояд ҳангоми омӯхтани суруд баъзе мушкилӣ пеш ояд, чунки дар ҷумлаи аввали мусиқӣ як хичо дар ду нотаи шонздаҳякӣ суруда мешавад. Ҳангоми омӯзиши суруд диққат дода шавад, ки ин гуна ҷойҳои оҳанг тоза сароида шуда, ҳамзамон сароянда аз зарбу усули мусиқӣ дур наравад. Калимаҳову хичоҳо бо оҳанг бурро таллаффуз карда шаванд. Сурудро ҷумла ба ҷумла омӯзондан лозим аст. Чунончи:

Муътадил

Ру - боб за - над чаш - ма - сор, Най - на - воз бо - ди ба - хор,

Пеш аз нақарот яккаҳон дар зинаи сеюми лаҳн (лад) овоз кашида, усул аз ду-чорякӣ якбора ба уфар (шаш-ҳаштякӣ) табдил меёбад. Дар усули мусиқӣ рангу бори тоза, ки хеле тарабафзо ба гӯш мерасад, касро ба ваҷд меорад ва ӯ тайёр аст, ки ба рақс дарояд. Баъди ду тақтеи навозиши дойра дар аввали нақарот, аз тақтеи сеюм хор (ҳама чапакзанон) суруд мехонанд ва духтаре дар ҳавои мусиқии нақарот ба рақс мебарояд. Чунончи нақарот:

Муътадил

Барг - хо, ки қар - сак за - нанд, Шо-ха-хо таб - лак за-нанд,

Дойра

Чапак

Ватан

Шеъри А. Лохутӣ

Мусиқии Ш. Шарипов

Tempo di marcia (бо суръати марш)

Музикавӣ: *mf* *cresc.*

Доира

Нақарот: ҳама

Мо си-по - хи ту-ем,

эй Ва-тан - эй Ва-тан, Дод - хо - хи ту-ем,

1. эй Ва-тан - эй Ва-тан. 2. эй Ва-тан. Душ - ма-нат

Яккаҳон

эй Ва-тан, бе Ва-тан ме - ша-вад, Пи - ра-ҳан

дар та-ни ӯ ка-фан ме - ша-вад. *mf*

Нақарот: ҳама

Мо си-по - хи ту-ем, эй Ва-тан -

эй Ва-тан, Дод - хо - хи ту-ем, эй Ва-тан -

1. эй Ва-тан. 2. эй Ва-тан. Хотима эй Ва-тан - эй Ва-тан.

mf

Нақарот: Мо сипоҳи туем, эй Ватан-эй Ватан, } 2бор
 Додхоҳи туем, эй Ватан-эй Ватан. }

1

Душманат эй Ватан, бе Ватан мешавад, } 2бор
 Пирахан дар тани ӯ кафан мешавад. }
 Нақарот: Мо сипоҳи туем, эй Ватан-эй Ватан, } 2бор
 Додхоҳи туем, эй Ватан-эй Ватан. }

2

Хоки ту гӯри он роҳзан мешавад, } 2бор
 Қаъри чаҳ манзили чоҳкан мешавад. }
 Нақарот: Мо сипоҳи туем, эй Ватан-эй Ватан, } 2бор
 Додхоҳи туем, эй Ватан-эй Ватан. }

Мазмуни барномавӣ. Хонандагонро бо мазмуни шеър бояд шинос кард. Ба хонандагон дар навбати аввал ритмикаи сурудро, ки андак мурракаб мебошад, омӯхта, ба ин васила нотаҳои ҳаштиякии нуқтадорро бо нотаҳои шонздаҳякӣ сахеху бурро бояд таллаффуз кард. Суруд бо овози табиӣ озоду сабук сароида шавад. Ба тоза сурудани секундаҳои хурди *ре-ми, сол-ля*, терсияи хурди *фа-ля* квартаи *сол-до* бештар аҳамият диҳед. Бояд ба он кӯшид, ки ҳарфҳои ҳамсадо дар охири калимаҳои «душманат», «пираҳан», «Ватан», «чаҳ», «роҳзан» ва «чоҳкан» аз калимаҳо наафтада, шунаво талаффуз карда шаванд.

Дастурҳои методӣ. Пеш аз омӯзиши суруд муаллихро лозим аст, ки бо хонандагон дар навбати аввал мавзӯи хурдиро аз назарияи мусиқӣ оид ба дарозии нотаҳо фаҳмонида, сипас ба омӯзиши машқи овоз, ки дар усули суруди «Ватан» эҷод шудааст, шуруъ намояд.

Қоида аз назарияи мусиқӣ: агар дар зери нота нуқта гузошта шавад, кашиши замони он нота ба ним баробар меафзояд. Мисол:

$$\text{а) } \text{д.} = \text{д} + \text{д} \text{ ё ки } \text{д.} = \text{д} + \text{д} + \text{д};$$

$$\text{б) } \text{д.} = \text{д} + \text{д} \text{ ё ки } \text{д.} = \text{д} + \text{д} + \text{д};$$

$$\text{в) } \text{д.} = \text{д} + \text{д} \text{ ё ки } \text{д.} = \text{д} + \text{д} + \text{д}.$$

Машқи овозро бо нота иҷро намудан мувофиқи мақсад аст.

Машқи овоз

Ботантана

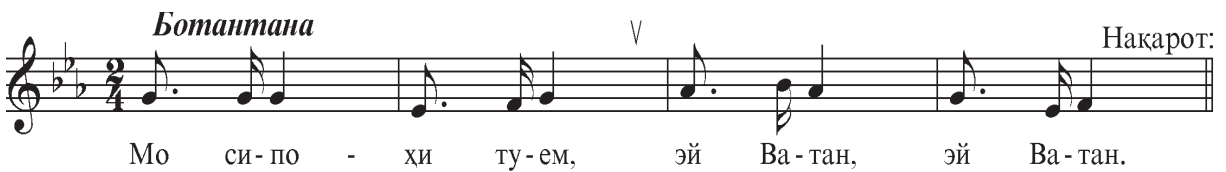
Машқи овоз

Азбаски суруд дар сози *до* минор эҷод шудааст, ба маврид аст, ки гаммаи *до* минор бо нота иҷро карда шавад.

Ҳангоми омӯзиши суруди «Ватан» муаллимро лозим аст, ки мусиқии сурудро навозад ва хонандагон дар усули он қадам зананд, то ки ритми сурудро зудтару хубтар аз бар намоянд. 2-3 маротиба сурудро бо як банди шеър аз аввал то ба охир бояд иҷро кард ба он хотир, ки бачаҳо аз суруд таассуроти умумӣ ҳосил кунанд. Сипас сурудро ҷумла ба ҷумла бо суръати суст, калимаҳоро бурро таллаффуз карда сароянд. Баъди 6 тактеи муқаддимаӣ нақароти суруд оғоз меёбад, ки онро ҳама месароянд. Нақарот аз ду ҷумлаи мусиқӣ иборат буда, ҷумлаи оҳанги суруд бошад, аз ду ибора сохта шудааст.

Баъди нақарот 2-4 нафар писарони яккаҳон якбора дар авҷи мусиқӣ давоми сурудро иҷро мекунанд.

Суруд ба васфи Ватан ва ҳифзи он бахшида шуда, хонандагонро водор месозад, ки онро бо эҳсоси баланду хушоҳанг ва таъби болидаву меҳри беандоза нисбат ба Ватан сароянд. Маънои ҳар мисраву калимаҳоро дарк намоянд.

Абдуллоев Хайрулло Абдулоевич

Хайрулло Абдуллоев соли 1930 дар деҳаи Балчувони вилояти Кӯлоби РСС Тоҷикистон таваллуд шудааст. Композитори тоҷик, Ходими хизматнишондодаи санъати РСС Тоҷикистон (1986).

Х. Абдуллоев аз давраи бачагӣ дар байни хунармандон – мусиқачиён буд, чунки падари ӯ ба ҳайси навозандаи театри мусиқӣ-драмавии шаҳри Кӯлоб кор мекард ва зуд-зуд писарашро ба сафарҳои хунариву машқҳо бо худ мебурд. Соли 1949 Х. Аб-

дуллоев ба шӯъбаи соҳиби миллии омӯзишгоҳи мусиқии шаҳри Душанбе (ихтисоси ғижак) дохил мешавад. Композитор А. С. Ленский Хайруллоро дар оҳангсозӣ ба шогирдӣ қабул мекунад ва ӯ бо роҳбарии устодаш ба эҷоди жанри суруд шурӯъ мекунад. Соли 1953 баъди хатми омӯзишгоҳ Х. Абдуллоев донишҷӯи факултаи назария-композитории Консерваторияи давлатии шаҳри Москва мешавад. Дар консерватория устодонаш А. Н. Пахмутова ва сипас А. Н. Александров дар эҷоди мусиқӣ ба ӯ нозуқиҳои композитсияро таълим медиҳанд.

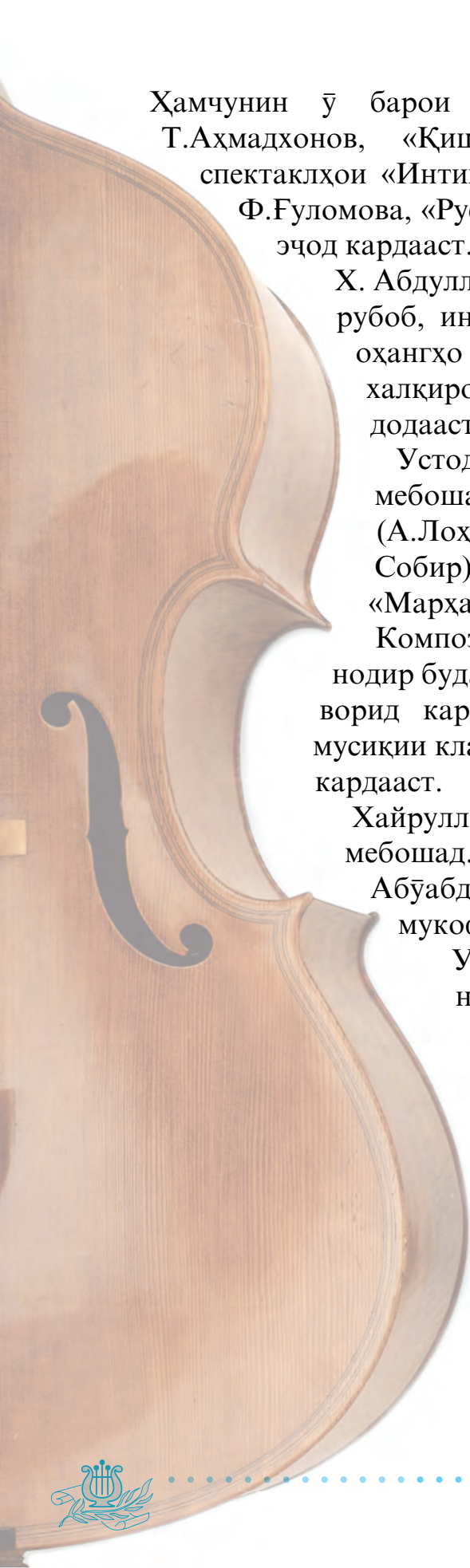
Ҳанӯз солҳои 50-ум сурудҳои эҷодкардаи Х. Абдуллоев ба репертуари овозхонони филармония ва радио дохил карда мешаванд ва сурудҳоиаш номи ӯро ба шунавандагони сершумор шинос мекунад.

Эҷодиёти Х. Абдуллоев обурани хоси миллии дошта, дар заминаи анъанаҳои мусиқии халқии тоҷик ва фолклор раванқу ривоч ёфтааст. Асарҳои ӯ саршори самимият, лиризм дилнишин ва нафосати хоси мусиқист.

Композитор Х. Абдуллоев муаллифи як қатор асарҳои гуногунҷанри мусиқист: трио барои скрипка, виолончел ва фортепиано (1956); Кантатаи «Садои Осиё» (1957); концерт барои скрипка ва оркестри симфонӣ (1958); симфониэтта (1963);

Достони вокалӣ-симфонӣ ба шеъри М.Турсунзода; достони вокалӣ-симфонии «Нолаи Таҳмина» аз рӯи «Шоҳнома»-и А.Фирдавсӣ (1967) ва ғайра.

Ҳамчунин ӯ барои драмаҳои мусиқавии «Карим Девона»-и Т.Аҳмадхонов, «Қишлоқи тиллоӣ»-и М.Миршакар, инчунин спектаклҳои «Интиҳоби домод»-и Ҳ.Содик, «Ҳазони таги по»-и Ф.Ғуломова, «Рустам ва Сӯҳроб»-и Ғ.Абдулло ва ғайра мусиқӣ эҷод кардааст.

Х. Абдуллоев зиёда аз 70 асар барои фортепиано, гижак, рубоб, инчунин барои хор, дуэтҳо ва сурудҳои ҳаҷвӣ оҳангҳо эҷод намуда, дар онҳо унсурҳои мусиқии халқиро бо мусиқии касбӣ устокорона омезиш додааст.

Устод Х. Абдуллоев муаллифи як силсила сурудҳо мебошад, ки машҳуртаринашон инҳоянд; «Эй дил» (А.Лохутӣ), «Аскарбача» (А.Қодирӣ), «Файзобод» (Б. Собир), «Паёми дӯстӣ» ва «Душанбе» (М.Ҳайдаршо), «Марҳаб» (Б. Раҳимзода) ва ғайраҳо.

Композитор Хайрулло Абдуллоев дорои истеъдоди нодир буда, дар эҷоди мусиқии касбии тоҷик навоариҳо ворид карда, дар эҷодиёташ анъанаи бойи санъати мусиқии классикӣ, халқӣ ва муосирро моҳирона истифода кардааст.

Хайрулло Абдуллоев аз соли 1963 узви ИК СССР мебошад. Ӯ лауреати Мукофоти давлатии ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ (2004) буда, бо ордену медалҳо мукофотонида шудааст.

Устод Хайрулло Абдуллоев ҳоло гирандаи нафақа барои хизматҳои махсус дар назди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Гулдаста

Музиқии Х. Абдуллоев

Moderato (мӯътадил)

mp

mf

f

mf

p

mf

f

mf

«Гуладаста» асари мусиқии композитори номии тоҷик Хайрулло Абдуллоев мебошад, ки он барои рубоб ва фортепиано эҷод шудааст. Андозаи асар панҷ-ҳаштякӣ буда, оҳангаш лирикӣ аст ва дар суръати мӯътадил навохта мешавад.

Асари мазкур ҳанӯз соли 1969 дар китоби «Дарси рубоб» муаллифаш профессор Ҷ. Обидпур ҷоп шуда, то ҳол дар барномаи таълимии сози мазкур дохил карда мешавад. Песаи мазкур дар шакли суруд эҷод шуда, дорой авҷ аст. Оҳанги авҷ ду маротиба дар октаваҳои мухталиф садо медиҳад. Мусиқии песа хеле содда ва гӯшнавозу равон аст, ки зуд дар хотири шунаванда нақш мебандад.

Саволҳо:

- Шумо боз кадом асарҳо ва сурудҳои композиторро шундаед?
- Кадом созҳои миллиро дар тӯю чорабиниҳои ҷашнӣ бештар истифода мебаранд?
- Сурнай ва карнай ба кадом гурӯҳи созҳо дохил мешаванд?

Mumu

Шеъри халқ

Муסיқии Қ. Обидпур

Moderato (мӯътадил)

mf

My de - ar, de - ar mu - my, I
love you ve - ry much. I want you to be
hap - py, On the 8th of march. Be
f

Нақарот:

1.
hap - py, be hap - py. On the 8th of march. Be
2.
mf 3. Хотима *p*
py. march. On the 8th of march.

1
My dear dear mummy,
I love you very much.
I want you to be happy,
On the 8th of march.

Be happy, be happy. } 2
On the 8th of march. }

2
My dear, dear mummy,
You love me very much.
You want me to be happy,
On the 8th of march.

Be happy, be happy. } 2
On the 8th of march. }

Мазмуни барномавӣ. Омӯзиши хусусияти зиндадилонаву шодона сароидани сурудро ба хонандагон идома дода, ҳамзамон бояд кӯшид, ки онҳо сурудро бо овози табиашон озодона сароянд. Мусиқии муқаддимавиرو аз бар карда, сурудро якҷоя оғоз намуда, анҷом бахшанд. Садои асосиро (*фа*) бо тамоми нозукиаш эҳсос намуда, онро сароянд. Кӯшиш намоянд, ки хангоми сурудани квартаи *фа-до* ба поён ва терсияи *до₂-ля* ба поён тоза овоз бароранд.

Ҳангоми омӯзиши суруд ба талаффузи дурусту бурро бахусус калимаҳои «dear, very», «you to be» ва артикли муайянии «the» диққати бештар додан лозим аст.

Дастурҳои методӣ. Пеш аз шурӯъ кардан ба омӯзиши суруд ба фоиди кор мебуд, ин чанд машқи овозро, ки дар сози *фа* мажор эҷод шудаанд, муаллим якҷоя бо хонандагон гузарад. Машқҳоро бо ҳичоҳои тавсияшуда якҷанд маротиба суруда, боз чанд бори дигар нотаҳоро номбар карда, сароянд.

Машқи овоз

Муътадил

а)

б)

в)

Суруди «Модар», ки матнаш бо забони англисест, мазмунан саршори меҳру муҳаббат нисбат ба Модар аст. Мусиқии суруд ниҳоят содда ва раван буда, диапазони овоз (фарқияти овози паст ва баланд) як октаваро дар бар мегирад ва дорои хусусияти хушоҳангист. Ҳангоми омӯзиши суруд бояд диққат дод, ки ҳичоӣ аввали мисраъ, азбаски беада мебошад, дар мусиқӣ бо нотаи ҳаштияки пештактеӣ оғоз гардидааст. Яъне талаффузи он пас аз шуморидани ду-и тактеи дучорякӣ, дар «и» рост меояд. Ҳамин тарз, ҳама мисраҳои ҳарду банди шеър ва нақарот дар мусиқӣ бо ҳиссаи пештактеӣ (затакт) оғоз меёбанд. Дар тактеҳое, ки аломати пауза (таваққуф) во-мехӯрад, кашиши овоз бояд дар вақташ қатъ гардад.

Сурудро бо ибораҳо ёд додан ба мақсад мувофиқ аст.

Ибораи 1-ум

Ибораи 2-юм

My de - ar, de - ar mu - my, I love you ve - ry much.

Нақароти суруд аз ду мисраъ иборат буда, дар авҷи оҳанг омадааст ва такроран ду мартиба иҷро мегардад. Порчаи мазкур аз ду ибора ва як ҷумлаи мусиқӣ сохта шудааст. Чунончи, нақарот:

Ибораи 1-ум

Ибораи 2-юм

Be hap - py, Be hap - py, On the 8th of march. Be march.

Дар омӯзиши суруди мазкур ҳамкориҳои муаллимони суруд ва омӯзгорони забони англисӣ натиҷаҳои дилхоҳ дода метавонад. Суруди «Мину» -ро то иди занон – «8 Март» азёд карда, онро дар рӯзи модарон тӯҳфа кардан мумкин аст.

Зарб. Андоза. Пештактеъ.

Чойивазкунии ҳиссаи садоҳои баробарзамонӣ дар мусиқӣ ҳаракати мунтазамро ба вуҷуд меорад (тавре меғӯянд, ба мисли задани набз).

Дар ин ҳаракат садоҳои баъзе ҳиссаҳои замонӣ бо зарба ҷудо карда мешаванд.

Чунин ҳиссаҳои зарбнокро зада (акцент) меноманд. Зада (зарб) дар услуби нотанависӣ бо ин аломат > аз боло ё поёни нота ба таври зайл ишора карда мешавад. Чунончи:

Ҳиссаҳои, ки дар онҳо зарб меояд, ҳиссаҳои заданок номида мешаванд.

Ҳиссаҳои, ки зарб надоранд, ҳиссаҳои безада номида мешаванд.

Мисол:

Андоза чист?

Ифодаи ҳиссаҳои метр бо дарозии муайян андоза номида мешавад. Дар услуби нотанависӣ андоза бо ду рақам ишора карда мешавад. Рақамҳои назди калид пас аз аломатҳои алтератсӣ, ба тарзи сурату махраҷ – яке болои дигаре навишта мешаванд. Мисол:

Агар мусиқӣ бо ҳиссаи безада оғоз ёбад, дар оғоз тақтеи нопурра ба вуҷуд меояд, ки онро пештактеъ (затакт) меноманд. Чунончи:

Мӯътадил

Ҷ. Обидпур. Муму

Ташна

Навои халқии тоҷикӣ

Moderato (мӯътадил)

mf

(Бозгӯӣ)

p

f

mf

(Бозгӯӣ)

mp

f

The musical score consists of eight staves of music in 2/4 time. The first staff begins with a treble clef, a common time signature, and a dynamic marking of *mf*. The second staff includes a first ending bracket and a dynamic marking of *p*. The third staff features a second ending bracket and a dynamic marking of *f*. The fourth staff continues the melodic line. The fifth staff starts with a double bar line and a dynamic marking of *mf*. The sixth staff includes a first ending bracket and a dynamic marking of *mp*. The seventh staff features a second ending bracket and a dynamic marking of *f*. The eighth staff concludes the piece with a final double bar line.

«Ташна» - навои халқии тоҷикӣ буда, дар суръати мӯътадил навохта мешавад. Навои мазкур - лирикӣ буда, хушоҳанг, равону кашишдор аст. Шакли сохти наво содда буда, пас аз ҳар ибораи тозаи оҳанг - ибораи дигаре ба тарзи “бозгӯй” омада, дар наво се маротиба такрор ёфтааст.

Навои “Ташна”-ро композитор Ёқуб Сабзанов барои рубоб ва фортепиано такмил додааст, ки он дар китоби “Дарси рубоб” (1969, 1982) муаллифаш Ч. Обидпур чоп шудааст. Навои мазкур дар барномаи таълимии сози рубоб ҷои намоёнро ишғол менамояд ва яке аз асарҳои дӯстдоштаи навозандагони сози мазкур мебошад. Навои “Ташна”-ро дар най, ғижак, чанг ва дигар созҳои миллӣ иҷро мекунанд.

Саволҳо:

- Аз созҳои миллӣ - най, чанг, рубоб ва ғижак кадомашонро сози камонӣ мегӯянд?
- Сози най ба кадом гурӯҳи созҳо дохил мешавад?
- Кадом сози миллиро бо чӯбча менавозанд?
- Ғижак, чанд тор дорад?
- Кадом сози миллӣ аз дигар созҳо садои баландтар дорад?
- Кадом созҳои миллиро созҳои зарбӣ мегӯянд?

Тӯҳфаи баҳор

Шеъри Н. Назирӣ

Мусиқии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

f

Доира

mf

Яккахон

А - на боз

Ҳама

бо - рон бо - рид, Нағз шуд, нағз шуд.

Яккахон

Аз тар - нов - хо об шо - рид, Нағз шуд,

Ҳама

Яккахон

нағз шуд. Ба даш - ту сах - ро фо - рид,

Ҳама

Нағз шуд, нағз шуд.

Яккахон

Пах - та - кор

Ҳама
чи - гит ко - рид. Нағз шуд, нағз шуд.

mf *cresc.*

Ҳама
Фал - ла ба - рин шуд за - мин,

Яккаҳон *Ҳама*
Аз бо - рон, аз бо - рон. Шу - куф - та

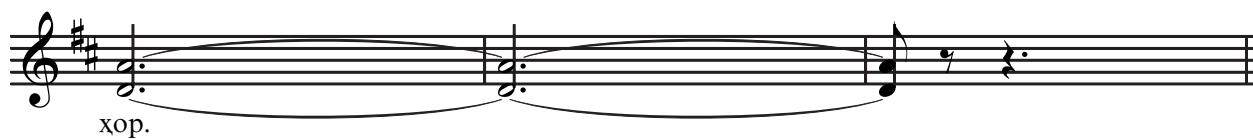
Яккаҳон
гул - ҳо ран - гин, Аз бо - рон, аз бо - рон.

Ҳама *Яккаҳон*
Боғ - хо шуд но - за - нин, Аз бо - рон,

Ҳама
аз бо - рон. Кӯ - ху да - ман мах - ма - лин,

Яккаҳон
Аз бо - рон, аз бо - рон. *mf*

1

Ана боз борон борид,
Нағз шуд, нағз шуд.
Аз тарновҳо об шорид,
Нағз шуд, нағз шуд.
Ба дашту сахро форид,
Нағз шуд, нағз шуд.
Пахтакор чигит корид.
Нағз шуд, нағз шуд.

2

Фалла барин шуд замин,
Аз борон, аз борон.
Шукуфта гулҳо рангин,
Аз борон, аз борон.
Боғҳо шуд нозанин,
Аз борон, аз борон.
Кӯҳу даман махмалин,
Аз борон, аз борон.

3

Ҳоло бо шавқи бисёр,
Ҳар сахар, ҳар сахар.
Равем ба сайри кӯҳсор,
Ҳар сахар, ҳар сахар.
Чида гулҳои бисёр,
Ҳар сахар, ҳар сахар.
Тӯҳфа гӯем аз баҳор,
Аз баҳор, аз баҳор.

Қатъшавии садодихӣ (оҳанг) пауза (таваккуф) номида мешавад. Аломатҳои дарозии паузаҳо дар кадом як ҳиссаи тактеъ вохӯранд, дарозии онҳоро низ мисли дарозии нотаҳо нигоҳ доштан лозим аст. Азбаски дар суруди «Тӯҳфаи баҳор» аломати пауза хеле зиёд истифода шудааст, муаллимро лозим меояд, ки дар бораи намудҳои паузаҳо ба хонандагон мухтасар маълумот диҳад.

Паузаҳо низ ба мисли нотаҳо дарозии муайяни худро доранд, ки ба таври зайл ишора меёбанд:

	Пурра	нимпурра	чорякӣ	ҳаштякӣ	шонздаҳякӣ
Нотаҳо					
Паузаҳо					

Мазмуни барномавӣ. Дар андозаи шаш-ҳаштякӣ пеш аз оғози оҳанг паузаи чорякӣ омадааст. Ба дақиқ иҷро кардани дарозииҳо дар ритмикаи тактеъ, ки аз паузаи чорякӣ ва нотаҳои ҳаштякиву чорякӣ иборат аст, бояд диққати махсус дод. Диққати бачагон ба хусусияти хушоҳангӣ, шодона сароидани суруд чалб карда шавад. Суруд бояд бо садои сабук ва суръати хушҳолона бо шавқу завқ иҷро гардад. Ҳангоми омӯзиши ин суруд ба он мутаваҷҷеҳ шудан зарур аст, ки терсияҳои *ля-фа #*, *си-сол*, *фа # - ре* ба поён, секундаи *фа # - сол*, терсияи *ми-сол*, квартаи *ре-сол* ба боло тоза суруда шавад. Бояд бар он кӯшид, ки ҳангоми сурудхонӣ ҳамсадоҳо дар охири калимаҳои «борид», «шорид», «нағз», «форид», «пахтакор», «корид», «нозанин», «махмалин», «кӯҳсор», «баҳор», наафтида, бурро талаффуз карда шавад.

Дастурҳои методӣ. Бо мақсади он ки хонандагон оғози сурудро, ки бо пауза омадааст, дурусттару зудтар ёд гиранд, ба муаллим лозим аст дар навбати аввал машқҳои овозро, ки дар соз ва зарбу усули худи суруд эҷод гардидаанд, бо бачагон якҷанд маротиба иҷро намояд. Бояд ба зарбу усули дойра, ки дар нота сабт шудааст, бештар аҳамият дод. Аз ин мисол бармеояд, ки оғози ибораи суруд баъд аз буми дойра иҷро карда мешавад. Машқҳои овоз низ бо ҳамин тарз оғоз меёбанд.

Хушҳолона

а)
Ла ла ла ла ла ла ла ла ла ла

Ла ла ла ла ла ла ла ла ла ла

б)
Ми ми ми ми ми ми ми ми

ми ми ми ми ми ми ми ми

Машқҳоро якчанд маротиба бо ҳичоҳои тавсияшуда иҷро карда, сипас онҳоро бо нота такрор намоед.

Суруди «Тӯҳфаи баҳор» аз 3-банд иборат буда, бо шаклаш аз дигар сурудҳои дар китоб ҷой додашуда фарқ мекунад. Масалан, пас аз мисраи якум «Ана боз борон борид» ибораи «нағз шуд» 2-маротиба такрор меёбад ва мазмуни мисраёро пурратар месозад.

Ҳамин тариқ, пас аз ҳар мисраи бандҳо суханони «аз борон» ва «ҳар сахар» ба қор бурда мешаванд. Мувофиқ ба мазмуни шеър мусиқӣ ва тарзи иҷрои суруд дар ҳар як банд дигар шудааст. Ба ин мақсад банди якуми суудро яккаҳон сароида, хор ба ӯ ҷавоби тасдиқӣ мегуяд. Баъд аз 8 тактеи мусиқии муқаддимаӣ суруд дар иҷрои 2-4 нафар яккаҳон оғоз меёбад.

Яккаҳон Хор

А-на боз бо рон бо рид, Нағз шуд, нағз шуд.

Мисраи якуми банди 2-юмро бошад, баръакс, аввал хор суруда, ҷавобро яккаҳон иҷро мекунад ва банди 3-юм боз ба тарзи банди 1-ум иҷро карда мешавад. Аммо пеш аз банди 2-юм, ки авҷи суруд ба ҳисоб меравад, 4 тактеи мусиқӣ иҷро карда мешавад, ки онро бо мақсади хорро ба сурудхонӣ тайёр кардан доништан лозим аст.

Навозиш

mf
Хор: Яккахон

Фал - ла ба - рин шуд за - мин, Аз бо - рон, аз бо - рон.

Суруд, чунон ки аз номаш пайдост, дар васфи баҳор буда, манзараи чи гуна дар ин фасли зебои сол барои кишт тайёр шудани замин, шукуфтани гулҳои ранг ба ранг, аз гулу сабза ҳусну таровати тоза гирифтани боғҳо ва кӯху даман, ки ҳар касро чун оҳанрабо ба сӯи худ мекашад, тасвир шудааст. Шоир ин атои табиатро бо самимияти том тараннум кардааст.

Муסיқии суруд низ хеле гӯшнавозу дилнишин буда, ба шунавандагон таъсири амиқ мегузорад. Мебояд суруди мазкур, ки хусусияти хушоҳангӣ дорад, ниҳоят бо шавқу завқи баланд ва буррову таъсирбахш иҷро карда шавад.

Чӯчаҳои заррин

Шеъри Ҷ. Ҳошимӣ

Мусиқии Қ. Яҳёзода

Allegretto (хушҳолона)

Доира

Зар - рин - бо - лу

пар хас - тед (хой, хой), Зар - рин - ё - лу бар хас - тед

(хой, хой). Зар - рин - ну - лу зар - рин - пой, Зар - рин - то - чи

Нақарот:

сар хас - тед. Ай чӯ - ча - хо, ай чӯ - ча -

хо, Ҳай бе - ба - хо чӯ - ча -

хо, Ай чї ши - рин чў - ча -

хо Хай чї зар - рин чў - ча - хо (хей).

1

Зарринболу пар ҳастед (хой, хой),
 Зарринёлу бар ҳастед (хой, хой).
 Зарриннулу зарринпой,
 Зарринточи сар ҳастед. } 2 бор

Нақарот: Ай чўчаҳо, ай чўчаҳо,
 Хай бебаҳо чўчаҳо,
 Ай чї ширин чўчаҳо
 Хай чї заррин чўчаҳо. } 2 бор

2

Заррин овозе доред (хой, хой),
 Чї, чї, чї, чї, чї,чї,чї (хой, хой).
 Ачаб суруд мехонед,
 Чї, чї, чї, чї, чї,чї,чї. } 2 бор

Нақарот: Ай чўчаҳо, ай чўчаҳо,
 Хай бебаҳо чўчаҳо,
 Ай чї ширин чўчаҳо
 Хай чї заррин чўчаҳо. } 2 бор

Суруди «Чӯчаҳои заррин» бо 6-тактеъ мусиқии мақаддимавӣ оғоз шуда, бачагонро бо сози суруд ошно месозад. Овози аввали оғози суруд дар зинаи III-юм (нотай *ми*) омадааст, ки барои бачагон андак мушкилӣ пеш меорад. Муаллимро лозим аст, ки ду тактеи пеш аз оғози сурудро навохта, бо хонандагон якҷоя ба сурудхонӣ шурӯъ намояд.

Иборай якуми сурудро, ки дар 3-тактеъ омадааст, якчанд маротиба такрор ба такрор сарояд. Мисраи дуҷуми суруд низ бо оҳанги иборай якум суруда мешавад. Чунончи:

Хушҳолона

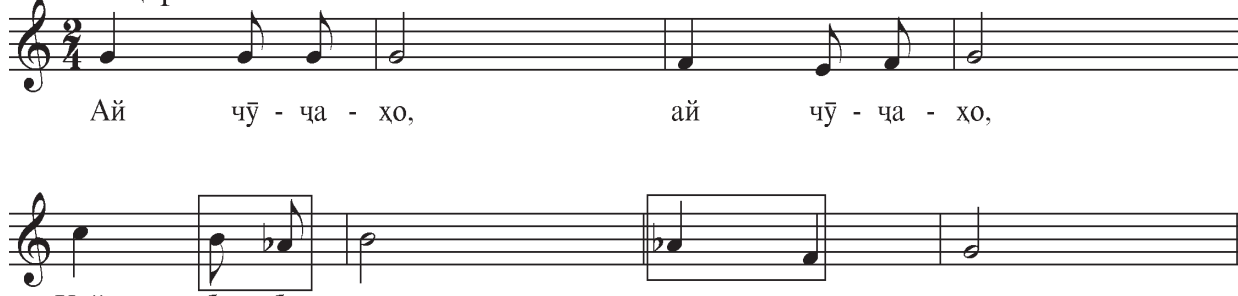

Зар-рин - бо - лу пар ҳас - тед (хой, хой).

Банди дуҷуми суруд бо як ҷумлаи мусиқӣ дар ҳаҷми 4 тактеъ тарҳрезӣ гардида, ду маротиба такрор меёбад. Бо ҳамин банди якуми суруд хотима ёфта, нақарот сар мешавад.

Дар нақароти суруд шакли нақшаи оҳанг тағйир ёфтааст, ки ба он бояд диққат дод. Дигар чизе, ки бештар диққат меҷӯҳад, ин дар авҷ тоза сурудани овозҳои секундаи афзудаи *си-ля* \flat ба поён ва терсияи хурди *ля* \flat - *фа* ба поён аст.

Нақарот:

Ай чӯ - ча - хо, ай чӯ - ча - хо,
Хай бе - ба - хо чӯ - ча - хо.

Суруд дар васфи чӯҷаи зебоҷу хурдакак эҷод гардида, бачагон бояд онро бо самимияту дилгармӣ нисбати ин паррандаи хонагӣ, ки калон шавад ба одам манфиат меорад, сароянд. Ҳангоми иҷрои суруд бояд кӯшид, ки ҳар як иборай суруд таъсирбахшу хушоҳанг бошад ва бо суръати хушҳолона сабуку фораи сароянда шавад.

Бо сабаби он ки суруди «Чӯчаҳои заррин» дар лади (лаҳни) мажори гармоникӣ эҷод шудааст, муаллихро лозим аст дар хусуси ин лад ба таври мухтасар ба хонандагон маълумот диҳад. Чунин амал имкон медиҳад, ки онҳо бо сохти лади мажорӣ шинос гарданд.

Истифодаи мажор бо зинаи пастшудани VI дар мусиқӣ кам нест. Чунин намуди лади мажориро мажори гармоникӣ меноманд (ниг.: ба мисоли зер). Фарқи гаммаи мазкур аз лади мажорӣ дар он аст, ки бо ним тон пастшудани зинаи VI-ми он байни зинаҳои VI ва VII секундаи афзуда ба вучуд меояд.

Мажори гармоникӣ дар мусиқии классикии ғарбу рус ва халқии тоҷик низ воমেҳӯрад. Алалхусус дар мусиқии халқии мардуми Бадахшон.

Аломати пастшавии зинаи VI пеш аз нота навишта мешавад ва дар мавриди зарурӣ ҳамчун аломати тасодуфӣ номбар карда мешавад.

Мазмуни барномавӣ. Ҳангоми дар асоси гаммаи *до* мажори гармоникӣ ва машқи овоз бо ин лад шиносонидани хонандагон диққат дода шавад, ки бачагон дар суруд секундаи афзуда (*ля* \flat - *си* ба боло, *си*- *ля* \flat ба поён), секундаҳои хурди *ля* \flat - *сол*, *до*₂ - *си* ба поён ва *ми-фа* ба боло, квартаи *до*₂ - *сол* ба поёнро дар оҳанг тоза сароянд.

Калимаҳои «зарринбол», «зарринёл», «зарриннӯл», «зарринпой», «заррин», ки бо ду ҳарфи ҳамсадои «р» ва «н» иншо шудаанд, бурро талаффуз карда шаванд.

Дастурҳои методӣ. Хуб мебуд, пеш аз омӯзиши суруд гаммаи *до* мажори гармоникӣ бо сеовозагиаш ва машқи овозро – бо нота якчанд маротиба суруда шавад. Тавассути машқ бачагон сози сурудро хубтар аз худ менамоянд ва овози эшон низ ба сурудхонӣ омода мешавад.

Дарс- концерт

а) Саволҳо барои такрор

1. Кадом зинаҳои гаммаро садоҳои устувор меноманд?
2. Фарқи гаммаи мажор аз минор дар чист?
3. Диез чиро ифода мекунад?
4. Аломати пастшавии овозро чӣ меноманд?
5. Чиро аломати тасодуфӣ мегӯянд?
6. Чиро андоза мегӯянд ва онҳо чӣ тавр ифода карда мешаванд?
7. Ба хотир оред сурудеро, ки бо ҳиссаи пештактеъ оғоз меёбад.
8. Кадом зинаҳоро дар гамма сеовозагӣ меноманд?
9. Зарб (зада) дар кадом ҳиссаи тактеъ меафтад?
10. Копозиторони тоҷикро номбар кунед.
11. Муайян созед, ки дар зер нақшаи ритмикаи кадом суруд дар нота сабт шудааст, ритмикаашро бо чапакзанӣ муайян кунед.

12. Муаллифи мусиқии Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон кист? Матнашро кӣ навиштааст?

б) Барномаи концерти (10-15 дақ.)

1. «Ватан». Мусиқии Ш. Шарипов, шеъри А. Лоҳутӣ.
2. «Модар» (суруди англисӣ). Мусиқии Ҷ. Обидпур, шеъри халқ
3. «Чӯчаҳо». Мусиқии Қ. Яҳёев, шеъри Ҷ. Ҳошимӣ
4. «Тӯҳфаи баҳор». Мусиқии Ҷ. Обидпур, шеъри Наимҷон Назирӣ

Модари чон, модарам

Шеъри Б. Раҳимзода ва М. Фарҳат

Мусиқии М. Атоев

Allegro (шӯх)

Доира

mf

Чун па - да - рам кор - дон ме - ша - вам!

Чун а - ка - ам паҳ - ла - вон ме - ша - вам!

Чун а - па - ам қаҳ - ра - мон ме - ша - вам!

Мис - ли шу - мо меҳ - ру - бон ме - ша - вам!

Нақарот:

Мо - да - ри чон, мо - да - рам! Мо - да - ри чон,

Хотима

мо - да-рам! Мо - дар - ри чон!

1

Чун падарам кордон мешавам!
 Чун акаам паҳлавон мешавам!
 Чун апаам қаҳрамон мешавам!
 Мисли шумо меҳрубон мешавам!

Нақарот: Модари чон, модарам! } 2 бор
 Модари чон, модарам!

2

Соҳиби кору сухан мешавам!
 Булбули боғу чаман мешавам!
 Чобуку хушёр ман мешавам!
 Лоиқи номи Ватан мешавам!

Нақарот: Модари чон, модарам! } 2 бор
 Модари чон, модарам!

3

Соҳиби илму ҳунар мешавам!
 Аз ҳама фан боҳабар мешавам!
 Аз пай роҳи падар мешавам!
 Ҳамдами фатҳу зафар мешавам!

Нақарот: Модари чон, модарам! } 2 бор
 Модари чон, модарам!

Баҳори Ватан

Шеъри Салими Хатлонӣ

Муסיкии А. Мӯсоев

Allegretto (хушҳолона)

mf (*mp*)

Доира

Сабз даш - ту да - ман, Сабз бо -

ғу ча - ман. Гул - фи - шон бўс - тон,

1. Аз ба - ҳо - ри Ва - тан. 2. Аз ба - ҳо -

Нақарот:

ри Ва - тан. Сабз бо - ғу ча - ман,

Аз ба - ҳо - ри Ва - тан. *mp*

Нак-ха-ти
 гул ра-сид, Со-зи бул - бул ра-сид.
 Сар-ви бо - ғу ча-ман, Гул ба ко -
 кул ра-сид. *Нақарот:* Сабз бо - ғу ча-ман,
Хотима
 Аз ба - ҳо - ри Ва-тан. Сабз бо -
 ғу ча - ман, Аз ба - ҳо - ри Ва-тан.

1
 Сабз дашту даман,
 Сабз боғу чаман. } 2 бор
 Гулфишон бӯстон
 Аз баҳори Ватан. }
 Нақарот: Сабз боғу чаман, } 2 бор
 Аз баҳори Ватан. }

2

Накҳати гул расид,
Сози булбул расид. }
Сарви боғу чаман } 2 бор
Гул ба кокул расид }

Нақарот: Сабз боғу чаман, }
Аз баҳори Ватан. } 2 бор

3

Савти борон хуш аст,
Чамъи ёрон хуш аст. }
Дӯстон зиндагӣ, } 2 бор
Бо баҳорон хуш аст. }

Нақарот: Сабз боғу чаман, }
Аз баҳори Ватан. } 2 бор

Дӯстдори зиндагӣ

Шеърӣ А. Насимӣ

Муסיқии халқ
Такмили Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

Доира

Ран - гу бӯ - и то - за - е до - рад ба - хо - ри

зин - да - гӣ, Си - на - хо гар - ди - да пур аз

иф - ти - хо - ри зин - да - гӣ. *mf*

Писарҳо
Ме - ку - нам меҳ - нат ба - ро - и

мул - ки чо - но - чо - ни худ, *f*

чо - ни худ,

Чун - ки хас - там

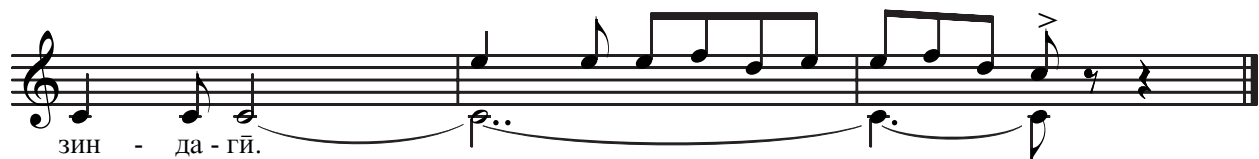

аз ди - лу чон дӯст

до - ри зин - да - гӣ.

Ран - гу бӯ - и то - за - е до - рад ба - хо - ри

зин - да - гӣ.

1

Рангу бӯи тозае дорад баҳори зиндагӣ,
Синаҳо гардида пур аз ифтихори зиндагӣ. } 2 бор
Мекунам меҳнат барои мулки ҷоноҷони худ, } 2 бор
Чунки ҳастам аз дилу чон дӯстдори зиндагӣ. } 2 бор

2

Дар тамоми соҳаҳо бошад барои халқи мо,
Қор қардан, пеш рафтани ин шиори зиндагӣ. } 2 бор
Саъю кӯшиш қарда, меҳнат мекунем аз ин сабаб, } 2 бор
Ғашта аз мо хуррамии пойдори зиндагӣ. } 2 бор

Парасту

Шеъри А. Раҳмон

Муסיқии Н. Бобокалонова

Allegretto (хушҳолона)

Доира

Па - рас - ту, эй па - рас - ту, Эй па - ран - да - и хуш - рӯ.

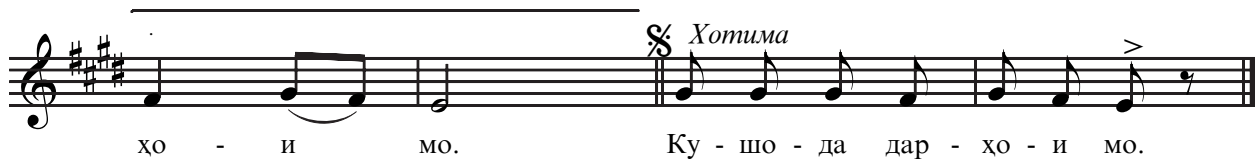
Мо ме - кӯ - чем аз ин чо, Ме - ша - вем аз ту чу - до.

Мо ме - кӯ - чем аз ин чо, Ме - ша - вем аз ту чу -

до. Баҳ - ри дӯс - тон до - и - мо,

Ку - шо - да дар - хо - и мо. Ку - шо - да дар -

1

Парасту, эй парасту, } 2 бор

Эй парандаи хушрӯ. } 2 бор

Мо мекӯчем аз ин чо, } 2 бор

Мешавем аз ту чудо. } 2 бор

Нақарот: Баҳри дӯстон доимо, } 2 бор

Кушода дарҳои мо. } 2 бор

2

Аммо ту фаҳмида мон, } 2 бор

Бачаҳот, ки шуд калон. } 2 бор

Ҳамроҳи онҳо даррав } 2 бор

Хонаи нави мо рав! } 2 бор

Нақарот: Баҳри дӯстон доимо, } 2 бор

Кушода дарҳои мо. } 2 бор

Гулбед

Шеъри Гулназар Келдӣ

Муסיқии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

Доира

Гул - бе - ди ла - би бо - ра Ко - ку - лаш то -

ра - то - ра. Ма - ҳин - ма - ҳин ме - лар - зад,

Ҳай дил - ни - шин ме - лар - зад. Ҳай дил - ни - шин

Con moto (бо ҳаракат)

ме - лар - зад. *mf*

Нақарот:

Дар о - би со - фи чӯ - бор,

О - и - на - и бе - гу - бор.

Гул - бед ку - над та - мо - шо, Ко - ку - ла - ко -

ни худ - ро. Гул - бед ку - над та - мо - шо,

Ко - ку - ла - ко - ни худ - ро. Хотима Ко - ку - ла - ко -

ни худ - ро.

1

Гулбеди лаби бора
 Кокулаш тора-тора.
 Маҳин-маҳин меларзад,
 Ҳай дилнишин меларзад. } 2 бор

Нақарот: Дар оби софи чӯбор,
 Оинаи беғубор.
 Гулбед кунад тамошо, } 2 бор
 Кокулакони худро!

2

Сари кокул ғарқи гул,
 Гул дар сари ҳар кокул.
 Имрӯз мисли Зайнаб,
 Гуё равад ба мактаб. } 2 бор

Нақарот: Дар оби софи чӯбор,
 Оинаи беғубор.
 Гулбед кунад тамошо, } 2 бор
 Кокулакони худро.

Песенка друзей

Шеъри Я. Аким

Музикии В. Герчик

mf *Allegretto* (хушҳолона) *mf*

Всем со - ве - ту -
ем дру - жить, Ссо - рить - ся не смей - те!
Без дру - зей нам не про - жить, Ни за что на
Припев:
све - те! Ни за что, ни за что,
Ни за что на све - те, ни за что,
ни за что, ни за что на све - те!

The musical score is written on a single treble clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. It begins with a dynamic marking of *mf* and a tempo marking of *Allegretto* with the instruction '(хушҳолона)'. The melody consists of eighth and quarter notes. There are several accents (v) and a dynamic marking of *mf* later in the piece. The score ends with a double bar line and a repeat sign.

1
Всем советуем дружить,
Ссориться не смейте!
Без друзей нам не прожить,
Ни за что на свете!

Припев: Ни за что, ни за что,
Ни за что на свете!

2
Не бросай друзей своих,
Будь за них в ответе.
Не давай в обиду их
Никому на свете.

Припев: Никому, никому,
Никому на свете!

Ману тарона

Шеъри Г. Келдӣ

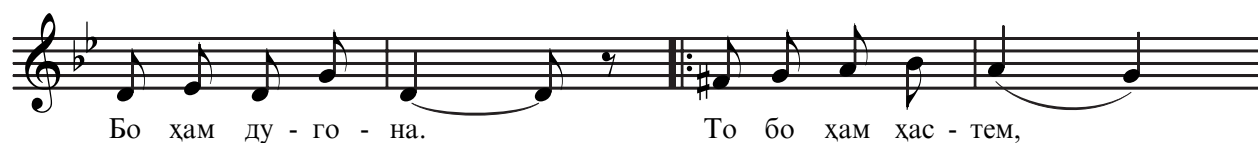
Муסיкии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хушҳолона)

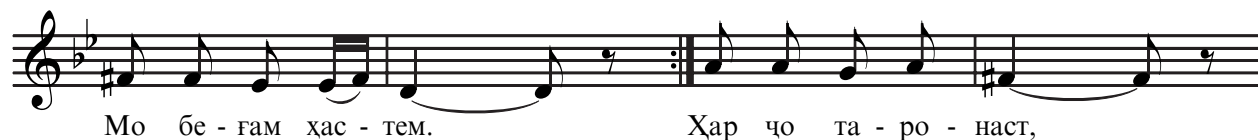
Доира

Ма - ну та - ро - на

Бо ҳам ду - го - на. То бо ҳам ҳас - тем,

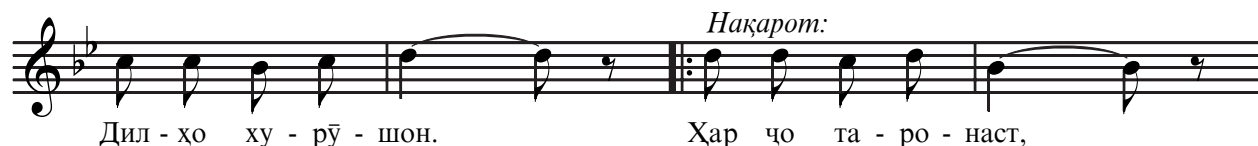

Мо бе - ғам ҳас - тем. Ҳар чо та - ро - наст,

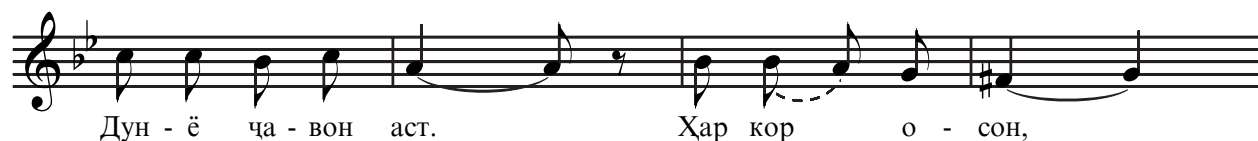

Дар - ё ра - вон аст. Гул - хо шу - ку - фон,

Нақарот:

Дил - хо ху - рӯ - шон. Ҳар чо та - ро - наст,

Дун - ё ча - вон аст. Ҳар кор о - сон,

Хотима

Шо - дї фа - ро - вон. Ма - ну та - ро - на

Бо ҳам ду - го - на.

1

Ману тарона
 Бо ҳам дугона.
 То бо ҳам ҳастем,
 Мо беғам ҳастем.
 Ҳар чо тарона-ст,
 Дарё равон аст.
 Гулҳо шукуфон,
 Дилҳо хурӯшон.
 Нақарот: Ҳар чо тарона-ст,
 Дунё ҷавон аст.
 Ҳар кор осон,
 Шодї фаровон.

2

Ману тарона
 Бо ҳам дугона.
 То бо ҳам ҳастем,
 Мо беғам ҳастем.
 Ҳар чо тарона-ст,
 Осуда чон аст.
 Ҳам дӯст бисёр,
 Ҳам сулҳ пойдор.
 Нақарот: Ҳар чо тарона-ст,
 Дунё ҷавон аст.
 Ҳар кор осон,
 Шодї фаровон.

Мундариҷа

Суруди миллии Тоҷикистон.

Шеъри Гулназар Келдӣ, мусиқии Соломон Юдаков	4
Аз муаллиф	5
Қоидаҳои сурудхонӣ	7
«Кишварам». Шеъри Салими Хатлонӣ, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	8
«Муаллим» Шеъри Нӯъмон Розик, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	12
Композитор Зиёдулло Шаҳидӣ	16
Мусиқӣ мешунавем: З. Шаҳидӣ – «Иди зафар»	17
Назарияи мусиқӣ: ритм ва метр	22
«Меҳргон». Шеър ва мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	24
«Баррачеки масти ман».	
Шеъри Абдусалом Дехотӣ, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	29
Мусиқӣ мешунавем: «Ашерон»	35
Дарс - консерт	38
«Моҳираҷон». Шеъри Гулназар Келдӣ, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	39
«Ватан». Шеъри Абулқосим Лохутӣ, мусиқии Шералӣ Шарипов	44
Композитор Хайрулло Абдуллоев	48
Мусиқӣ мешунавем: Х. Абдуллоев – «Гулдаста»	50
Суруди англисӣ «Модар». Мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	52
Назарияи мусиқӣ: Зарб. Андоза. Пештақтеъ	56
Мусиқӣ мешунавем: «Ташна»	57
«Тӯҳфаи баҳор». Шеъри Нозирҷон Назирӣ, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	60
«Ҷӯҷаҳо». Шеъри Ҷӯра Ҳошимӣ, мусиқии Қудратулло Яҳёев	67
Дарс - консерт	72

Замима:

«Модари ҷон, модарам».

Шеъри Боқӣ Раҳимзода, мусиқии Миратулло Атоев	73
«Баҳори Ватан». Шеъри Салими Хатлонӣ, мусиқии Амирбек Мӯсов	75
«Дӯстдори зиндагӣ» Шеъри А.Насимӣ	78
«Парасту». Шеъри А.Раҳмон, мусиқии Нина Бобокалонова	80
«Гулбед». Шеъри Гулназар Келдӣ, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	82
Суруди русӣ «Песенка друзей»	84
«Ману тарона». Шеъри Гулназар Келдӣ, мусиқии Ҷӯрахон Обидпур	85

ҶҶРАХОН ОБИДПҶР

Суруд ва мусиқӣ

Китоби дарсӣ барои синфи **4**

Муҳаррирон: А. Аминов, М. Нурматов

Чопи компутерӣ: А. Қурбонов

Рассом: И. Ғаниев

Тарроҳи компутерӣ: В. Казберович

Ба нашриёт супорида шуд 04.06.2007. Ба чоп имзо шуд 10.08.2007.

Формат 84x108 1/16. Қоғози офсетӣ.

Ҷузъи ҳисоби нашриёт 9,24. Ҷузъи чопии нашр 11.

Адади нашр 136.000. Фармоиши №5.

Ҷамъияти маҳдудмасъулияти «Собириён»

734025, Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 37; e-mail: sobiriyon@yandex.ru